

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ННІ неперервної освіти і туризму**

ПОГОДЖЕНО
Директор
ННІ неперервної освіти і туризму

_____ **Іван ГРИЦЕНКО**
(підпис)

« ____ » _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувачка кафедри готельно-
ресторанної справи та туризму

_____ **Світлана МЕЛЬНИЧЕНКО**
(підпис)

« ____ » _____ 2025 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Екологічна відповідальність у готельно-ресторанному бізнесі»

Спеціальність 241 «Готельно-ресторанна справа»

Освітня програма «Готельно-ресторанний бізнес»

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

_____ (підпис)

Лариса ГОПКАЛО

**Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи**

_____ (підпис)

Оксана МОРГУЛЕЦЬ

Виконала

_____ (підпис)

Катерина КОРОБЕЙНИКОВА

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У БІЗНЕСІ	14
1.1. Поняття екологічної відповідальності та її значення для бізнесу	14
1.2. Основи сталого розвитку у готельно-ресторанному бізнесі.....	19
1.3. Нормативно-правове регулювання екологічної діяльності підприємств.	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ В УКРАЇНІ.....	32
2.1. Дослідження сучасного стану екологічної діяльності підприємств галузі	32
2.2. Оцінка впровадження екологічних програм у готельно-ресторанних підприємствах в Україні на прикладі ТОВ «ГОТЕЛЬ АСТОРІЯ»	32
2.3. Аналіз проблем та бар'єрів на шляху до сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу України	46
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ	59
3.1. Інноваційні підходи до управління екологічними аспектами діяльності	59
3.2. Впровадження екологічних стандартів і сертифікації (Green Key, ISO 14001).....	63
3.3. Економічна ефективність екологічної відповідальності у бізнесі та впровадження екологічних ініціатив у готелі «Асторія»	68
ВИСНОВОК.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:	79
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Сучасний готельно-ресторанний бізнес відіграє значну роль у світовій економіці, проте водночас є джерелом значного екологічного навантаження. Індустрія гостинності споживає велику кількість природних ресурсів, продукує значні обсяги відходів і сприяє викидам парникових газів. У зв'язку з глобальними екологічними викликами, зокрема зміною клімату, забрудненням довкілля та виснаженням ресурсів, питання екологічної відповідальності набуває особливої важливості.

Сучасні споживачі дедалі більше орієнтуються на екологічно відповідальний бізнес, віддаючи перевагу готелям і ресторанам, що впроваджують стратегії сталого розвитку. Відповідність екологічним стандартам не лише сприяє збереженню довкілля, а й підвищує конкурентоспроможність підприємств, зміцнює їхню репутацію та приваблює нових клієнтів.

Ключовими аспектами екологічної відповідальності у сфері гостинності є енергоефективність, скорочення харчових відходів, мінімізація використання пластику, управління водними ресурсами, екологічна сертифікація та впровадження принципів циркулярної економіки. Запровадження екологічних ініціатив є не лише необхідністю, а й вигідною стратегією для сталого розвитку бізнесу.

Мета дослідження – проаналізувати екологічну відповідальність у готельно-ресторанному бізнесі, визначити основні проблеми та розробити ефективні стратегії впровадження екологічно стійких практик у цій сфері.

Об'єкт дослідження – екологічна діяльність підприємств готельно-ресторанного бізнесу як елемент стратегії сталого розвитку.

Предмет дослідження – підходи, технології та методи реалізації екологічної відповідальності в готелях і ресторанах, їхній вплив на довкілля, конкурентоспроможність та споживчу поведінку.

З огляду на мету дослідження в роботі було поставлено такі **завдання**:

- проаналізувати поняття екологічної відповідальності та визначити її роль у функціонуванні підприємств готельно-ресторанного бізнесу.
- розкрити основні принципи сталого розвитку та їхнє застосування в готельно-ресторанній сфері.
- дослідити нормативно-правову базу, що регулює екологічну діяльність підприємств в Україні.
- оцінити сучасний стан екологічної відповідальності у сфері готельно-ресторанного бізнесу на прикладі українських підприємств.
- провести аналіз екологічних програм, які впроваджуються в діяльність готелів і ресторанів, зокрема на прикладі ТОВ «Готель Асторія».
- визначити основні проблеми та бар'єри, які заважають розвитку екологічної відповідальності в галузі
- запропонувати інноваційні підходи до управління екологічними аспектами діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу.
- обґрунтувати доцільність впровадження міжнародних екологічних стандартів (зокрема Green Key, ISO 14001) для підвищення рівня екологічної відповідальності.

Методи дослідження. При виконанні кваліфікаційної роботи та проведенні аналізу предмету дослідження були використані методи теоретичного аналізу літературних джерел, порівняльного аналізу вітчизняної практики з зарубіжною, методи статистичного порівняння; експертних оцінок; конкурентного аналізу; аналізу звітних документів підприємств.

Інформаційна база дослідження в кваліфікаційній роботі представлена підручниками і науковими посібниками, публікаціями в ЗМІ та спеціалізованих виданнях, тезами виступів на конференціях, законами та нормативно-правовими актами, статистичним матеріалом діяльності підприємства.

Практична значимість роботи полягає в тому, що результати дослідження мають значимість для власників та менеджменту готельно-

ресторанних підприємств, допомагаючи їм розробити ефективну стратегію розвитку та залучення клієнтів.

Апробація. Основні результати дослідження були апробовані на Всеукраїнській науково-практичній конференції, а саме: екологічна відповідальність у готельно-ресторанному бізнесі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток та інновації в економіці: виклики сучасності», 10 травня 2024 р., м. Київ: Національний університет харчових технологій, 2024. С.180-181.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра викладена на 85 сторінках комп'ютерного тексту, основний зміст викладено на 75 сторінок. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 50 найменувань та 4 додатків. Робота містить 5 таблиць та 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У БІЗНЕСІ

1.1. Поняття екологічної відповідальності та її значення для бізнесу

Екологічна відповідальність – це концепція, яка відображає обов’язок суб’єктів господарювання, організацій і громадян мінімізувати негативний вплив своєї діяльності на навколишнє середовище, дотримуватися екологічних норм і сприяти сталому розвитку. Екологічна відповідальність охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на збереження природних ресурсів, зменшення рівня забруднення, використання екологічно безпечних технологій та формування культури раціонального споживання.

Вона може реалізовуватися на таких рівнях:

- індивідуальний рівень – свідома поведінка людей у повсякденному житті (сортування відходів, енергозбереження, відмова від пластику тощо);
- корпоративний рівень – відповідальність підприємств та організацій за екологічні наслідки своєї діяльності (впровадження екологічних стандартів, використання ресурсозберігаючих технологій, екологічний менеджмент);
- державний рівень – формування екологічної політики, розробка нормативно-правової бази, контроль за дотриманням екологічного законодавства [1].

Людське життя нерозривно пов’язане з природним середовищем. З давніх часів люди використовували природні ресурси для задоволення своїх потреб. Проте зі зростанням технологічного прогресу, розвитком промисловості, збільшенням населення та масштабів виробництва потреба у використанні ресурсів значно зростає. Це спричиняє забруднення довкілля та негативно впливає на всі живі організми: змінюються природні екосистеми та ландшафти, забруднюються атмосфера, водоймища та ґрунти, зменшуються лісові площі, скорочується кількість рослин і тварин, а хімічні речовини, що потрапляють у біосферу, загрожують здоров’ю людини. Вплив людської

діяльності на природу сьогодні перевищує здатність біосфери до самовідновлення, що ставить під загрозу її існування як цілісної системи.

Суспільство повинно змінити своє ставлення до природних ресурсів і навколишнього середовища. Сучасні наукові досягнення дають змогу виробляти достатню кількість сільськогосподарської та промислової продукції без завдання значної шкоди природі. Технологічний прогрес не лише сприяє задоволенню потреб людини, а й відкриває можливості для збереження та відновлення природних ресурсів Землі [2].

Яскравим прикладом цього є впровадження комплексних державних та міжнародних екологічних програм, законодавчих актів та нормативних документів, спрямованих на захист довкілля. В Україні активно проводяться наукові дослідження природного середовища та ресурсів з метою їх раціонального використання та охорони. Академія наук України та профільні державні органи здійснюють координацію та узагальнення результатів цих досліджень, забезпечуючи реалізацію екологічної політики та збереження навколишнього середовища.

Екологічні аспекти підприємницької діяльності відіграють важливу роль у переході країни до сталого розвитку. Починаючи з 1970-х років, світова спільнота все більше усвідомлює необхідність вирішення екологічних проблем. Вчені зосередили свої дослідження на визначенні причин порушення екологічної рівноваги та пошуку шляхів покращення стану довкілля. Визнаним першим нормативним кроком у цьому напрямі стало створення у 1967 році Шведської національної агенції захисту навколишнього середовища. Подібну установу заснували у США в 1970 році, що сприяло швидкому прийняттю екологічних стандартів щодо чистоти повітря та води [3].

У 1980-х роках активізувалася дискусія щодо концепції сталого розвитку, яка передбачає гармонійне поєднання економічного зростання та збереження природних екосистем. Саме тоді була ухвалена Всесвітня стратегія охорони природи (ВСОП), яка вперше на міжнародному рівні закріпила поняття сталого розвитку. У жовтні 1991 року вийшло видання

«Турбота про планету Земля – стратегія стійкого життя», в якому наголошувалося на необхідності збереження природних систем, підтримки біорізноманіття та раціонального використання відновлюваних ресурсів. Паралельно розвивалася концепція екологічної безпеки як важливого елементу національної та глобальної стабільності [43]. Наразі немає єдиного визначення сутності екологічної відповідальності підприємств. Існує кілька підходів до її трактування, серед яких виділяють:

Класичний підхід: екологічна відповідальність формується під впливом нормативно-правових вимог. Бізнес вимушений адаптуватися до екологічного законодавства, щоб уникнути санкцій, що спонукає його впроваджувати заходи зі зменшення негативного впливу на природу.

Неокласичний підхід: окрім юридичних норм, враховується моральна відповідальність компаній за збереження навколишнього середовища. Інтегрований економіко-етичний підхід: передбачає, що екологічні аспекти мають бути невід’ємною частиною управлінських рішень на всіх рівнях. Радикально екологічний підхід: охоплює різні форми екологічного активізму, такі як екофемінізм, соціальна екологія, захист прав тварин, концепція екологічних спільнот тощо.

Стан довкілля значною мірою визначається чисельністю та концентрацією населення, а також масштабами виробничої та споживчої діяльності. У сучасному світі ці фактори призводять до значного забруднення навколишнього середовища, що підкреслює необхідність активного впровадження заходів екологічної відповідальності на рівні підприємств. Усвідомлення важливості екологічних проблем та посилення соціальної відповідальності у корпоративному управлінні сприяло зростанню наукових досліджень у цій сфері. Велика увага приділяється аналізу екологічної ситуації та пошуку шляхів досягнення екологічної рівноваги шляхом підвищення рівня відповідальності підприємств за стан довкілля [5].

Екологічна відповідальність підприємств полягає у впровадженні заходів, спрямованих на збереження та покращення навколишнього

середовища, які водночас сприяють досягненню їхніх власних стратегічних цілей. Сьогодні більшість компаній розглядає екологічну відповідальність не лише як юридичний обов'язок, а й як добровільну ініціативу, що підвищує їхню конкурентоспроможність. Дослідження показують, що існує пряма залежність між активною екологічною політикою підприємства та його фінансовими показниками. Багато корпорацій дотримуються екологічних стандартів, оскільки це позитивно впливає на їхній імідж та ринкову вартість. За даними досліджень, близько 60% західних компаній включають екологічні ініціативи до своїх стратегічних планів розвитку. При цьому не лише великі корпорації, а й представники малого бізнесу прагнуть працювати відповідно до принципів екологічної відповідальності. За результатами опитувань у Європейському Союзі та Великій Британії, 90% власників малих підприємств керуються особистими переконаннями щодо важливості екологічної відповідальності, а понад 50% активно впроваджують заходи для мінімізації негативного впливу свого бізнесу на довкілля. Запровадження екологічно відповідальної бізнес-поведінки має значні переваги не лише для самих компаній, а й для суспільства та держави загалом. Серед основних позитивних ефектів можна виділити:

- вирішення ключових екологічних проблем;
- приведення економічної діяльності у відповідність до міжнародних екологічних стандартів;
- збереження здоров'я населення;
- створення сприятливих умов для сталого розвитку країни.

Держава, у свою чергу, відіграє важливу роль у стимулюванні бізнесу до екологічно відповідальної поведінки. Вона може заохочувати підприємства через різні інструменти, зокрема податкові пільги, фінансову підтримку, спрощення регуляторних процедур тощо [6].

Екологічна відповідальність виконує три основні функції:

- стимулююча – мотивує підприємства впроваджувати екологічні інновації та покращувати стандарти своєї діяльності;

- компенсаційна – передбачає усунення або відшкодування завданої шкоди довкіллю;

- превентивна – спрямована на запобігання можливим екологічним ризикам та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище.

Одним із найпоширеніших підходів до оцінки екологічно відповідальної компанії є методика, що враховує три основні критерії, пов'язані з її впливом на довкілля, соціальну відповідальність і довгострокову стратегію розвитку. Успішне впровадження екологічної відповідальності передбачає активну комунікацію із зацікавленими сторонами. До основних кроків у цьому напрямі належать:

- інформування громадськості про екологічні наслідки діяльності компанії;
- визнання відповідальності перед стейкхолдерами;
- урахування думок та пропозицій зацікавлених сторін;
- забезпечення прозорості бізнес-процесів;
- публікація звітності щодо впливу на навколишнє середовище.

Хоча конкретні заходи щодо зменшення негативного впливу на довкілля можуть відрізнятися у різних компаній, більшість дотримується загальних принципів. Важливим елементом екологічної відповідальності є розробка корпоративної екологічної політики, спрямованої на мінімізацію шкоди природі [7]. Для оцінки екологічного впливу компанії використовують екологічний аудит – процедуру, яка дозволяє визначити масштаби негативного впливу на природу, а також розробити ефективні заходи для його зменшення. Цей аудит допомагає сформуванню довгострокової екологічної політики, адаптованої до специфіки діяльності організації. Крім того, важливим чинником ефективної екологічної політики є залучення працівників до екологічних ініціатив. Лідери міжнародних компаній наголошують, що лише спільні зусилля всіх членів організації можуть сприяти реальному

покращенню екологічної ситуації. Серед заходів, спрямованих на збереження довкілля, особливе значення мають:

- раціональне використання ресурсів та їх відновлення;
- збереження природних екосистем;
- розширення лісових насаджень та підтримка біорізноманіття;
- очищення водних ресурсів;
- зменшення негативного антропогенного впливу;

покращення умов життя людей і природного середовища [8].

Важливим інструментом у вирішенні екологічних проблем є поширення екологічних знань. Інформування населення про способи зменшення негативного впливу на природу, впровадження екологічної освіти на всіх рівнях допоможе сформувати відповідальне ставлення громадян до навколишнього середовища. Виховання нового покоління з екологічною свідомістю стане запорукою гармонійного співіснування людини та природи в майбутньому.

1.2. Основи сталого розвитку у готельно-ресторанному бізнесі

У своїй праці «Економіка добробуту», спираючись на дослідження Альфреда Маршалла, Пігу аналізував явище екстерналій — витрат, що перекладаються на інших, або вигод, які отримують треті сторони, не беручи участі у трансакції. На його думку, негативні зовнішні ефекти повинні компенсуватися шляхом введення податку, а позитивні — підтримуватися через субсидії.

У 1930-х роках Пігу визначив основні економічні ролі, які виконує навколишнє середовище: суспільне споживання — природа забезпечує суспільство необхідними ресурсами, такими як продукти харчування, матеріали для будівництва тощо. Прийом і переробка відходів — екосистеми поглинають та розкладають відходи, що утворюються внаслідок господарської діяльності, підтримуючи екологічний баланс [9]. Територіальна база для

економічної діяльності – природні простори слугують місцем для ведення сільського господарства, промисловості, туризму та інших галузей. Запас сировини – природа надає ресурси, необхідні для виробництва матеріалів і товарів, що підтримують функціонування економіки.

Наукові дослідження Артура Пігу, Майкла Портера та Клааса ван дер Лінде підтвердили, що екологічне забруднення є наслідком неефективного використання ресурсів. Відповідно, впровадження інноваційних технологій, спрямованих на зниження рівня викидів у виробничих процесах, може забезпечити одночасні переваги як для довкілля, так і для економіки. Дослідники наголошують, що конкурентоспроможність підприємств значною мірою визначається їхньою здатністю до інновацій, а отже, суворе екологічне регулювання може не лише обмежувати бізнес, а й слугувати поштовхом для розвитку технологій та підвищення конкурентних переваг [42].

Оскільки природні ресурси є вичерпними, їх раціональне використання відповідає стратегічним інтересам будь-якої країни. Ефективне управління вимагає врахування екологічних факторів і збереження природного середовища, оскільки вони є ключовими для теперішнього та майбутнього економічного розвитку. Будь-яка стратегія, що нехтує цим принципом, зрештою зазнає невдачі. Взаємозв'язок між довкіллям і розвитком є потужним аргументом на користь екологічного захисту, який базується на концепції «освіченого власного інтересу» [10].

Тісна взаємодія між довгостроковою стабільністю навколишнього середовища та економічним зростанням формує основу концепції сталого розвитку. Аналогічно до гіпотези Портера, яка стверджує, що компроміс між економічним розвитком і захистом довкілля не є обов'язковим, політика сталого розвитку зосереджена не лише на боротьбі з наслідками екологічної деградації, а й на усуненні її причин. Водночас вона створює можливості для економічного зростання та сприяє формуванню ефективних стимулів для бізнесу [11].

Питання меж зростання є однією з ключових тем для демографів, особливо коли мова йде про зростання населення, і має своє коріння в роботах політичного економіста Т. Р. Мальтуса (1766-1834). Після публікації дослідження Римського клубу «Межі зростання» в 1972 році, цей термін почав використовуватися для опису ідей, що стосуються не лише зростання населення, а й економічного розвитку. Він описує взаємозв'язок між зростанням чисельності населення та зростанням споживання ресурсів на людину, що, в свою чергу, впливає на загальний рівень споживання біоресурсів [41].

Цикл використання ресурсів починається з видобутку природних джерел, таких як шахти, свердловини, ліси та пасовища, потім проходить через процеси виробництва і споживання, а в кінцевому підсумку відходи повертаються в атмосферу, літосферу та гідросферу. Межі зростання визначаються як здатність екосистеми поглинати відходи та відновлювати ресурси, необхідні для підтримки економічної діяльності. Економіка є частиною цієї більшої екосистеми, яка є обмеженою та закритою з точки зору матеріалів. Хоча екосистема відкривається для сонячної енергії, ця енергія не безмежна.

Принцип циркулярної економіки в ресторанах передбачає мінімізацію відходів, ефективне використання ресурсів та створення замкнених циклів виробництва і споживання. Це досягається шляхом скорочення харчових відходів завдяки використанню локальних і сезонних продуктів, оптимізації процесів приготування їжі та застосуванню додатків для продажу надлишків страв. Ресторани також активно впроваджують переробку і компостування відходів, що включає сортування сміття та використання біорозкладних матеріалів для пакування. Для зменшення споживання ресурсів застосовуються енергоефективні технології, такі як індукційні плити, холодильники класу A++ та сенсорні крани для збереження води. Крім того, ресторани відмовляються від одноразового пластику, замінюючи його багаторазовими контейнерами та упаковкою з вторинної сировини. Важливим

елементом циркулярної економіки є соціальна відповідальність – співпраця з місцевими виробниками та передача надлишкової їжі благодійним організаціям.

Водночас екологічний туризм безпосередньо впливає на діяльність готелів, стимулюючи їх до впровадження екологічно відповідальних практик. Готелі, що прагнуть відповідати запитам еко-туристів, активно застосовують енергоефективні рішення, зокрема LED-освітлення, сонячні панелі та системи регулювання опалення й кондиціонування. Для зменшення водоспоживання встановлюються економічні змішувачі, душові насадки та системи повторного використання води, а також запроваджується практика рідшої зміни рушників і постільної білизни на запит гостей. Управління відходами здійснюється через роздільний збір сміття, використання біорозкладних матеріалів і співпрацю з переробними підприємствами. Крім цього, екологічні готелі активно впроваджують еко-дизайн, застосовуючи натуральні матеріали для оформлення інтер'єру, створюючи зелені дахи та вертикальні сади. Важливою частиною сталого розвитку є підтримка локальних громад – це проявляється у використанні органічних та місцевих продуктів у ресторанному меню, співпраці з місцевими ремісниками та проведенні екологічних заходів. Додатково готелі залучають туристів до екологічних ініціатив через освітні програми, екскурсії та бонусні системи за вибір екологічних опцій, таких як відмова від щоденного прибирання. Таким чином, застосування принципів циркулярної економіки в ресторанах та зростаючий вплив екологічного туризму на готелі сприяють не лише зменшенню негативного впливу на довкілля, а й створенню стійких конкурентних переваг для підприємств індустрії гостинності.

Основна складність полягає в тому, що ці межі не сприймаються як жорсткі бар'єри, а скоріше як обмеження, подібні до бюджету, який дозволяє з часом відстрочити витрати або брати кредити на майбутнє. Хоча ці межі є фізичними і біологічними, їх економічні наслідки можуть бути відчутні ще до того, як вони призведуть до фізичного колапсу. Політика повинна сприяти

формулюванню цих обмежень в економічних термінах та інтегрувати їх у процес прийняття рішень. Суспільство повинно розуміти не лише масштаб економічної діяльності, який може призвести до остаточного руйнування екосистеми, але й коли подальше зростання стане занадто витратним з точки зору використаних природних ресурсів. Це означає, що необхідно визначити оптимальний масштаб економіки в межах екосистеми. Поза цією оптимальною точкою подальше зростання стає економічно непотрібним. Як результат, вчені запропонували концепцію «стійкого стану економіки», яка передбачає підтримання такого балансу [12].

Сталий розвиток обрав екологічну концепцію як основну модель і точку відліку. У цій концепції «наука» і «світ природи» розглядаються як об'єктивні елементи, що виходять за межі людського досвіду і служать орієнтирами. Сталий розвиток тут є продовженням модернізму, заснованого на західних наукових підходах. В рамках цієї концепції вважається, що за допомогою науки можна знайти шляхи для подолання суперечностей розвитку.

Таким чином, екологічна стійкість повинна включати соціальну стійкість та враховувати різні культурні контексти. Редкліфт наголошує, що потрібно вийти за межі твердження, що всі проблеми є соціальними конструкціями, і визнавати реальні зовнішні обмеження для зростання. Він виступає за пошук «третього погляду», де люди беруть на себе відповідальність за наслідки своїх дій, визнають релятивізм своїх цінностей і політичних інструментів, а також вивчають потребу в зміні основних соціальних зобов'язань [13].

Стокгольмська декларація, що включала 26 принципів, надала пріоритет екологічним проблемам серед міжнародних викликів. Вона сприяла діалогу між промислово розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, щодо взаємозв'язку між економічним зростанням, забрудненням навколишнього середовища та благополуччям людей [14].

1.3. Нормативно-правове регулювання екологічної діяльності підприємств

Правовий порядок здійснення господарської діяльності в Україні базується на обов'язковому дотриманні принципу легітимності. Цей принцип передбачає, що суб'єкти господарювання повинні виконувати свої зобов'язання, зокрема щодо захисту навколишнього середовища та недопущення порушень прав і законних інтересів громадян, об'єднань громадян, інших суб'єктів господарювання, установ, організацій, органів місцевого самоврядування та держави.

Контроль за дотриманням екологічних вимог здійснюється відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ через Міністерство екології та природних ресурсів України (Мінприроди) та його місцеві структурні підрозділи або інші державні установи, що перебувають у підпорядкуванні Міністерства. Згідно з цим законом, підприємства, установи та організації зобов'язані виконувати вимоги екологічної безпеки, що включають розробку та впровадження проектної, нормативно-дозвільної та внутрішньо-регламентної екологічної документації [16].

Проектна екологічна документація, зокрема оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС), розробляється підприємствами під час нового будівництва, розширення, реконструкції чи технічного переоснащення об'єктів промислового та цивільного призначення. Метою ОВНС є оцінка доцільності і прийнятності планованої діяльності, а також обґрунтування економічних, технічних, організаційних, санітарних, правових та інших заходів для забезпечення безпеки навколишнього середовища. Матеріали ОВНС подаються у складі проектної документації для експертної оцінки уповноваженим державним органам і повинні всебічно описувати впливи на природне, соціальне та техногенне середовище, а також обґрунтувати допустимість планованої діяльності [46].

Підготовку ОВНС та її матеріалів доручають організаціям з відповідною ліцензією. В Україні оформлення ОВНС регулюється законами «Про охорону навколишнього середовища», «Про екологічну експертизу», а також Державними будівельними нормами щодо складу та змісту ОВНС при проектуванні і будівництві. В Європейському Союзі ОВНС здійснюється згідно з Директивою №337/85, яка обов'язково застосовується до всіх великих проектів, що можуть мати негативний вплив на навколишнє середовище, перед тим як отримати дозвіл на реалізацію таких проектів. Таким чином, ОВНС не тільки оцінює відповідність вимогам екологічної безпеки на підприємствах, а й визначає заходи і фінансування для запобігання негативним наслідкам від діяльності підприємства [17].

Діяльність готельно-ресторанного бізнесу регулюється рядом специфічних норм і вимог, спрямованих на забезпечення безпеки гостей, підтримку санітарно-гігієнічних стандартів та мінімізацію впливу на довкілля. Одним із ключових аспектів є санітарно-екологічні вимоги для ресторанів, які визначають умови приготування, зберігання та реалізації харчових продуктів. Зокрема, ресторани зобов'язані дотримуватися норм НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points), які передбачають аналіз небезпечних факторів та контроль критичних точок у процесі виробництва їжі. Окрім цього, регулюються стандарти вентиляції, освітлення, температурного режиму, а також гігієнічні вимоги до персоналу, що включає носіння спеціального одягу та регулярні медичні огляди.

Щодо готелів, важливу роль відіграють правила утилізації відходів. Вони передбачають обов'язкове сортування сміття – виділення органічних відходів, пластику, скла, паперу та небезпечних матеріалів (наприклад, батарейок чи ламп). Деякі країни та регіони вимагають від готелів впровадження спеціальних програм управління відходами, включаючи повторне використання матеріалів та співпрацю з переробними підприємствами. Важливими є й водозберігальні заходи, зокрема, використання економічних змішувачів, сенсорних кранів та систем

повторного використання води для технічних потреб. Екологічні нормативи також включають вимоги до енергоефективності. Готелі зобов'язані забезпечувати раціональне використання електроенергії, впроваджуючи LED-освітлення, автоматизовані системи керування кліматом у номерах та альтернативні джерела енергії, такі як сонячні батареї. Крім того, багато країн вимагають відповідності екологічним сертифікаціям, таким як Green Key або ISO 14001, що підтверджують екологічну відповідальність підприємства.

До основних документів цієї категорії відносяться:

- дозвіл на розміщення відходів та проект лімітів на їх утворення та розміщення;
- паспорти місць видалення відходів;
- дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами;
- паспорт установки очищення газу та реєстраційний номер ГОУ в органах Мінприроди України;
- проект нормативів допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти;
- проект встановлення або коригування санітарно-захисної зони (СЗЗ);
- висновки екологічної експертизи.

Внутрішньо-регламентна екологічна документація – це документи, що складаються самостійно суб'єктом господарювання, і їх наявність на підприємстві передбачена вимогами законодавства України. До таких документів належать: [47]

- накази та розпорядження щодо організації роботи з охорони навколишнього середовища;
- затверджені плани заходів з охорони навколишнього середовища та звіти про їх виконання;
- документи про підтвердження професійної підготовки працівників, відповідальних за екологічну безпеку;

- положення про контроль поведження з відходами та їх розміщення на підприємстві;

- програми інструктажу з екологічної безпеки.

Документація з перевірок: [18].

- акти перевірок підприємства контролюючими органами з екологічної безпеки;

- приписи органів екологічного контролю;

- протоколи про адміністративні правопорушення;

- накази та плани заходів з усунення порушень, виявлених під час перевірок.

Документація щодо атмосферного повітря:

- накази по підприємству про призначення відповідальних осіб за експлуатацію пилоочисних установок;

- інструкції по обслуговуванню газоочисних установок;

- паспорти на установки очистки газу та акти перевірок, реєстрація у Мінприроди України;

- плани перевірок ефективності газоочисного обладнання;

- первинні облікові документи щодо атмосферного повітря (журнали обліку стаціонарних джерел забруднення).

Ця документація допомагає забезпечити належний рівень екологічної безпеки на підприємстві, підтримуючи відповідність нормам та вимогам законодавства.

Документація з охорони поверхневих вод включає: [19].

- наказ по підприємству щодо призначення відповідальної особи за експлуатацію та обслуговування очисних споруд;

- посадові інструкції працівників, які обслуговують очисні споруди;

- паспорти очисних споруд;

- інструкції з експлуатації та обслуговування очисних споруд;

- журнал обліку роботи очисних споруд;

- графік планово-попереджувального ремонту очисних споруд.

У разі використання системи центральної каналізації, додатково до зазначених документів, необхідно мати:

- договір між абонентом та організацією водо-каналізаційного господарства;
- нормативи допустимого скиду (технічні умови використання каналізаційної системи);
- схему водопостачання та каналізації;
- план заходів з раціонального використання питної води і зменшення скиду стічних вод;
- акт розмежування відповідальності за експлуатацію мереж водопостачання і каналізації.

Документи, що стосуються поводження з відходами виробництва:

- наказ про призначення відповідальної особи за поводження з відходами;
- наказ про проведення навчання осіб, відповідальних за поводження з відходами;
- договори на розміщення та знешкодження відходів;
- перелік відходів, що є на підприємстві;
- схема розміщення місць тимчасового зберігання відходів;
- інструкція з поводження з відходами виробництва та споживання;
- дозвіл на розміщення відходів та проект лімітів на їх утворення і розміщення;
- звіт про використання, розміщення та знешкодження відходів за рік.

Окрім отримання необхідних дозволів та погоджень щодо нормативно-проектної екологічної документації, забезпечення екологічної безпеки також включає проведення екологічного аудиту відповідно до Закону України «Про екологічний аудит» від 24 червня 2004 року № 1862-IV. [20].

Екологічний аудит — це системний незалежний процес оцінювання відповідності об'єкта екологічного аудиту вимогам законодавства України щодо охорони навколишнього середовища та інших критеріїв екологічного аудиту.

Крім того, відповідно до частини 5 статті 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», навіть застосування заходів дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності до порушника не звільняє його від цивільної відповідальності за заподіяну шкоду навколишньому природному середовищу, включаючи фінансову компенсацію за екологічні збитки.

Нормативно-правове регулювання екологічної діяльності підприємств включає сукупність законодавчих актів, нормативних документів, стандартів та інших правил, що визначають вимоги до охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки при здійсненні господарської діяльності. Основні документи, що регулюють екологічну діяльність підприємств, охоплюють Конституцію України, законодавство про охорону навколишнього середовища, зокрема Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», який визначає основні принципи охорони природи та екологічної безпеки. Важливим є також Закон України «Про екологічну експертизу», що встановлює порядок проведення екологічної експертизи проектів та діяльності, що можуть впливати на навколишнє середовище, а також Закон України «Про відходи», що регулює поводження з відходами і забезпечення їх утилізації, запобігання забрудненню. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» визначає вимоги щодо обмеження викидів шкідливих речовин в атмосферу [48].

До нормативних актів, що регулюють екологічні стандарти, відносяться Державні стандарти України (ДСТУ) та санітарні норми, що визначають допустимі рівні забруднення навколишнього середовища, а також міжнародні стандарти, такі як ISO 14001, що застосовуються для впровадження сучасних екологічних практик. Підприємства, що здійснюють діяльність, яка може

негативно впливати на навколишнє середовище, повинні отримувати відповідні дозволи на викиди, поводження з відходами, використання природних ресурсів та інші види діяльності, що потребують екологічного контролю.

Міжнародні угоди, такі як Паризька угода по клімату та Конвенція про біологічне різноманіття, також мають велике значення для регулювання екологічної діяльності підприємств, оскільки Україна є учасником цих угод. Підприємства зобов'язані розробляти екологічні програми та заходи для забезпечення екологічної безпеки, запобігання забрудненню навколишнього середовища та зменшення негативних екологічних наслідків. Для багатьох видів діяльності необхідно розробляти Оцінку впливу на навколишнє середовище (ОВНС), яка є важливою частиною проектної документації.

Крім того, здійснюється екологічний контроль та аудит, який проводять відповідні державні органи, такі як Державна екологічна інспекція. Підприємства повинні проводити екологічний аудит для оцінки відповідності своєї діяльності екологічним вимогам та запобігання порушенням. За порушення екологічних норм підприємства несуть юридичну відповідальність, яка може бути адміністративною або кримінальною залежно від тяжкості порушення, включаючи штрафи або зупинення діяльності. Таким чином, нормативно-правове регулювання екологічної діяльності підприємств сприяє зниженню їхнього негативного впливу на навколишнє середовище та забезпечує стійкий розвиток з урахуванням екологічних вимог [21].

Висновок до розділу 1

Таким чином, підсумовуючи можна зробити висновок, що екологічна відповідальність бізнесу є ключовим аспектом сучасного підприємництва, особливо у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Вона передбачає не лише зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, а й впровадження принципів сталого розвитку, які сприяють ефективному використанню ресурсів, мінімізації відходів та підвищенню екологічної свідомості як персоналу, так і споживачів.

Сталий розвиток у готельно-ресторанній сфері базується на раціональному управлінні природними ресурсами, енергозбереженні, використанні екологічно чистих матеріалів та продуктів, а також запровадженні технологій, що знижують рівень забруднення. Це не лише допомагає зберегти довкілля, а й сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств, їхньої репутації та довіри клієнтів.

Важливу роль у забезпеченні екологічної відповідальності відіграє нормативно-правове регулювання, яке встановлює вимоги до екологічної діяльності підприємств, зобов'язує дотримуватись екологічних стандартів та впроваджувати заходи для зниження шкідливого впливу на природу. Виконання цих вимог є не лише юридичним обов'язком, а й вагомим кроком до формування відповідального бізнесу, орієнтованого на сталий розвиток.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ В УКРАЇНІ

2.1. Дослідження сучасного стану екологічної діяльності підприємств галузі

Сталий розвиток був проголошений стратегічним курсом ООН у 2015 році, і 192 країни світу, включаючи Україну, вибрали його як орієнтир. Для нашої держави цей вибір передбачає здійснення економічних та соціальних реформ, орієнтованих на економічне зростання та покращення рівня життя. Ключовим аспектом сталого розвитку є інтеграція екологічних принципів у всі сфери господарської діяльності. Екологізація означає науково обґрунтовану діяльність, спрямовану на ефективне управління взаємодією людства з природним середовищем. Це сукупність методів та засобів, які сприяють раціональному використанню природних ресурсів.

Готельне та ресторанне господарство є великими споживачами енергії та води, і з кожним роком їх споживання лише зростає. Вплив цього сектору на довкілля часто залишається непомітним, оскільки сприймається як окремий сегмент сфери послуг, а не як частина єдиного комплексу, що забезпечує задоволення потреб туристів [21]. У нових туристичних регіонах часто будуються великі готельно-ресторанні комплекси, які створюють відходи та забруднення, з якими місцеві громади не можуть впоратися. Надмірне споживання енергії, води та палива туристами часто забирає ці ресурси у місцевих жителів. Сучасний попит на екологічно чисті послуги змушує підприємства готельного та ресторанного господарства враховувати екологічні потреби населення у своїй діяльності.

Одним із ключових завдань екологічної відповідальності у готельно-ресторанному бізнесі є усвідомлення та мінімізація негативного впливу на довкілля. Діяльність підприємств цієї сфери пов'язана з інтенсивним використанням природних ресурсів, створенням побутових відходів та зміною

ландшафтного середовища. У таблиці 2.1 представлено основні причини такого впливу, джерела забруднення та їхні екологічні наслідки.

Таблиця 2.1

Основні причини та наслідки негативного впливу готельно-ресторанної сфери та туризму на довкілля

Вид впливу	Джерела забруднення	Вплив на довкілля
Водовикористання	Побутові стоки	Забруднення води, зменшення водних ресурсів
Використання енергії	Недосконалі системи опалення	Забруднення повітря, розбалансування клімату
Використання ґрунтів	Надмірна забудова, витоптування, неорганізований відпочинок поблизу закладів розміщення та харчування	Зміни структури ґрунтів, збільшення їх щільності, деградація ґрунтів
Використання естетичної цінності ландшафтів	Стихійна розбудова нічліжної бази у приватному секторі	Візуальне забруднення, погіршення естетичної цінності
Засмічення території навколо закладів розміщення та харчування	Надмірна кількість відвідувачів	Загроза живій та неживій природі

Джерело: [7]

Згідно з концепціями сталого розвитку, можна виокремити основні принципи, на яких повинна ґрунтуватися екологічна діяльність у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Це такі принципи:

- мінімальний негативний вплив на довкілля, збереження та сталий розвиток природних, соціальних і культурних ресурсів;
- повага до місцевих культур та мінімізація впливу на них;
- підвищення економічних переваг і сприяння збалансованому економічному розвитку регіону;
- покращення умов для відпочинку туристів;
- підвищення екологічної свідомості серед населення.

Екологізація готельно-ресторанного бізнесу повинна охоплювати всі його аспекти. Однією з популярних концепцій у світі є ідея екологічних готелів, які орієнтовані на збереження здоров'я гостей, раціональне використання природних ресурсів та відповідають за вплив на навколишнє

середовище. За визначенням О.М. Данілової та І.В. Погинайко, еко-готель — це екологічно сертифіковане житло, яке має на меті мінімізацію негативного впливу на природу та знаходиться в екологічно чистих районах. У таких готелях використовуються енергоефективні технології, органічні засоби для догляду, а також натуральні матеріали для постелі та меблів. Харчування також базується на екологічно чистих продуктах. Еко-готелі функціонують, дотримуючись принципу гармонії з природою та мінімізуючи забруднення навколишнього середовища від діяльності туристів.

Наприклад, еко-готель “Friend House” в смт Обухівка Дніпропетровської області побудований за спеціальним проектом з використанням біорозкладних матеріалів. Метою таких готелів є зменшення негативного впливу на природу при наданні послуг розміщення, що також підвищує конкурентоспроможність готельно-ресторанного бізнесу в Україні [22]. Одним із важливих інструментів екологізації є програми екологічної сертифікації та маркування, до яких приєднуються туристичні об'єкти та заклади ресторанного господарства на добровільних засадах. Кількість таких програм з кожним роком зростає. Система екологічного маркування (eco-labeling) загалом і в туристичній діяльності зокрема є ефективним маркетинговим інструментом, який підтримує розвиток туристичного бізнесу і допомагає зберігати довкілля.

Основою для всіх сертифікаційних систем є стандарт управління природокористуванням ISO 14001 (EMS), який був прийнятий Міжнародною асоціацією з стандартизації в 1991 році. Для відповідності цьому стандарту організація повинна продемонструвати свою політику з охорони довкілля. Стандарт ISO 14001 є мінімальним рівнем, якого має дотримуватися кожне підприємство. Для того щоб отримати статус еко-готелю чи еко-ресторану, необхідно підтвердити відповідність цьому стандарту. У ряді країн, таких як Великобританія, Канада, ЄС, були розроблені власні додаткові стандарти сертифікації.

Серед найбільш авторитетних систем сертифікації для готелів можна назвати Green Globe (Великобританія), Green Key (Данія), HAC Green Leaf

(Канада), Touristik Union International (TUI) (Німеччина), а також сертифікацію за стандартом LEED.

Міжнародна екологічна програма Green Key функціонує більш ніж у 25 країнах світу. Ця програма є одним із п'яти проектів міжнародної недержавної організації Foundation for Environmental Education, яка базується в Данії. Її метою є екологічна сертифікація готелів, кемпінгів та будинків відпочинку, надання міжнародного сертифікату та внесення до бази даних. Програма також має освітній аспект, оскільки її учасники сприяють підвищенню екологічної свідомості серед персоналу та клієнтів. Наразі в програмі беруть участь 34 країни та понад 1800 об'єктів.

Для того, щоб отримати сертифікат "Зелений Ключ", готель повинен відповідати 60 міжнародним та національним вимогам, що охоплюють екологічний менеджмент, підвищення екологічної свідомості серед гостей і персоналу, енергозбереження, економію водних ресурсів, а також управління відходами. Програма включає також вимоги щодо соціальної активності в місцевих громадах. З 2010 року в Україні активно впроваджується еко-сертифікація, яка дозволяє підприємствам заявити про свою відповідальність за охорону навколишнього середовища та здобути конкурентні переваги на туристичному ринку. В Україні з 2003 року діє система екологічного маркування, яка відповідає національному стандарту ДСТУ ISO 14024, що гармонізовано з міжнародними стандартами ISO.

В Україні 68 національних виробників успішно сертифікували свої товари та послуги згідно з цією системою та отримали знак екологічного маркування "Зелений журавлик". Лідерами є компанії з харчової та будівельної промисловості, а також виробники миючих засобів [23]. Один із найбільш активних учасників екологічної сертифікації в Україні — програма Green Key. Перший міжнародний сертифікат за цією програмою отримав готель Radisson Blu у Києві в 2011 році. Готелі в Львові, зокрема Reikartz Medievale, Reikartz Dworzec та Premier Hotel Dnister, також пройшли екологічну сертифікацію та використовують енергозберігаючі технології. У

готелі Reikartz Medievale для перевезення гостей використовуються екоавтомобілі, що знижує шкідливі викиди і покращує екологічний стан довкілля.

Результати дослідження свідчать, що екологізація готельного та ресторанного бізнесу активно розвивається як у світі, так і в Україні. Враховуючи сучасні тенденції розвитку цієї галузі, спрямовані на забезпечення сталого розвитку, екологізація має стати одним із головних стратегічних напрямків для підвищення конкурентоспроможності готельно-ресторанного бізнесу на національному та міжнародному рівнях. Для ефективної екологізації необхідно впроваджувати комплексні заходи, включаючи застосування екологічно безпечних технологій у процесах обслуговування, а також розробку програм, спрямованих на підвищення екологічної свідомості серед туристів.

Сучасний стан екологічної діяльності підприємств галузі готельно-ресторанного бізнесу демонструє значний прогрес у напрямку сталого розвитку та екологічної відповідальності. Враховуючи зростаючий попит на еко-туризм і збільшення екологічної свідомості серед споживачів, готельні та ресторани підприємства активно впроваджують різноманітні ініціативи, орієнтуючись на мінімізацію негативного впливу на довкілля та досягнення високих стандартів сталого розвитку. Одним із основних напрямків екологічної діяльності є енергоефективність і збереження ресурсів. Готелі та ресторани активно впроваджують енергоощадні технології, зокрема LED-освітлення, енергоефективні системи опалення та кондиціонування, а також автоматизовані системи управління енергоспоживанням. Важливою складовою є використання сонячних панелей, теплових насосів і інших відновлювальних джерел енергії для зниження залежності від традиційних енергоресурсів. Що стосується води, то підприємства активно впроваджують водозберігаючі прилади, такі як економічні душі, системи для повторного використання води, а також зниження витрат води в пральнях і ресторанах. Вони також здійснюють контроль за споживанням води на рівні адміністрації

та персоналу. Управління відходами є важливим аспектом екологізації готельного та ресторанного бізнесу. Підприємства активно займаються сортуванням та переробкою відходів, а також зменшенням їхнього обсягу, впроваджуючи технології для компостування органічних відходів і використовуючи багаторазові матеріали. Відмова від одноразового пластику та використання екологічно чистої упаковки є важливим кроком у напрямку сталого розвитку. У ресторанах зростає популярність використання органічних, місцевих та сезонних продуктів, при цьому багато ресторанів обирають страви, що базуються на рослинних інгредієнтах, зменшуючи використання м'ясних продуктів, що має менший вуглецевий слід. Також, готелі та ресторани віддають перевагу постачальникам, які працюють за принципами сталого розвитку, зокрема, сертифікованими органічними фермами. Важливим інструментом екологізації є екологічне маркування та сертифікація. Багато підприємств готельно-ресторанного бізнесу отримують сертифікації за екологічними стандартами, такими як Green Key, ISO 14001, LEED. Це підтверджує їхню прихильність до екологічної діяльності та сприяє підвищенню конкурентоспроможності на ринку. Система екологічного маркування є важливим інструментом для залучення еко-свідомих споживачів, які надають перевагу закладам, що відповідають екологічним вимогам. Підприємства також активно проводять освітні програми для персоналу щодо збереження ресурсів, правильної утилізації відходів і використання екологічно чистих матеріалів. Вони організують заходи для гостей, щоб підвищити їх екологічну свідомість, інформуючи про екологічні ініціативи або проводячи еко-тури. З огляду на ці тенденції, можна сказати, що галузь готельно-ресторанного бізнесу активно адаптується до вимог сталого розвитку, впроваджуючи інноваційні екологічні практики, що допомагають зберігати навколишнє середовище і підвищують конкурентоспроможність підприємств на міжнародному ринку (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Дислокація готелів, що мають маркування «Green key»

Джерело: [16]

В Україні екологічним маркуванням «Green Key» відзначено 7 готелів: один в Івано-Франківській області (Radisson Blu Resort, Буковель), один у Васильківському районі Київської області (Maison Blanche, с. Митниця) та п'ять у Києві (Ecohouse Hotel Galera, Park Inn by Radisson Kyiv, Troyitska Radisson Blu Hotel, Radisson Blu Hotel Podil, InterContinental). Готелі мережі Radisson Blu реалізують програму «Відповідального бізнесу» (Responsible Business), що включає три основні напрямки: 1) забезпечення безпеки та здоров'я гостей і працівників, 2) повага до культурних і етнічних цінностей місцевих громад, 3) зменшення негативного впливу на навколишнє середовище [24].

Готель Maison Blanche активно впроваджує екологічну політику, використовуючи натуральні будівельні матеріали, такі як дерево, глиняну черепицю, екологічні фарби та лаки. У номерах використовуються лише натуральні матеріали, включаючи льон і бавовну для фіранок, рушників і постільної білизни. Матраци виготовляються з екологічних матеріалів, таких як кокос, водорості, бавовна та натуральний латекс. Для очищення білизни застосовуються безпечні органічні миючі засоби. Готель також встановив енергозберігаючі LED-лампи і систему подвійного зливу для економії води, а також сортує сміття та віддає на переробку органічні відходи.

Готель InterContinental використовував перероблені матеріали при будівництві та встановив туалети з низьким споживанням води у номерах. Програма «Green Globe», що фокусується на збереженні природних ресурсів і захисті довкілля, сертифікує заклади на основі 337 індикаторів. В Україні жоден готель не має сертифікації «Green Globe», хоча програма є поширеною у понад 90 країнах світу. Маркування «Nordic Swan Ecolabel», популярне в країнах Північної Європи, оцінює загальну екологічну діяльність готелю, зокрема енерго- та водозбереження, методи прибирання та переробки відходів, а також технічний стан комунікацій.

В Україні система добровільного екологічного маркування товарів та послуг, згідно з ДСТУ ISO 14024:2002, була впроваджена Всеукраїнською громадською організацією «Жива планета» в 2003 році. Знаком «Зелений журавлик» відзначений гірський готель «Ковчег», що розташований на вершині гори Магура на висоті 1313 м. Вся енергія в готелі добувається з відновлювальних джерел: вітрогенераторів, сонячних панелей і котла, що працює на дровах. Вода використовується джерельна, а будівля готелю споруджена з натурального дерева. Стічні води очищуються за допомогою ензимних препаратів в автономному септику.

З 2018 року в Україні громадська організація «Всеукраїнська спілка екологічного маркування «Зелена Зірка» розробляє екологічні вимоги для товарів та послуг. Згідно з ліцензійною угодою, вона надає сертифікованим виробникам і постачальникам право маркувати свою продукцію екологічним знаком «Зелена Зірка». Однак на початок 2020 року готельні заклади в Україні ще не отримали цього маркування. Аналізуючи міжнародний досвід, можна виділити кілька ключових екологічних тенденцій для готелів, серед яких: зменшення харчових відходів, сортування сміття, відмова від одноразового пластикового посуду, скорочення використання паперу, водозбереження та використання альтернативних джерел енергії. Згідно з даними Міжнародної організації з питань продовольства та сільського господарства при ООН, близько третини світового продовольства йде в відходи, що включає й

ресурси, витрачені на їх виробництво та приготування. Окремо зазначено, що 40% харчових відходів припадають на бізнес, зокрема ресторанний і готельний сектор. Тому важливим напрямом діяльності готелів має стати скорочення обсягів харчових відходів [25].

Для цього важливим є запобігання їх утворенню. Останнім часом серед готельєрів, особливо в Європі, Азії, Близькому Сході та Африці, популяризується використання технології штучного інтелекту – The Winnow Vision AI. Ця система за допомогою відеокамер, ваг і лічильників дозволяє відстежувати всі процеси на кухні ресторану, аналізувати використані інгредієнти і порівнювати їх з кількістю відходів. Це дає змогу оптимізувати використання продуктів на всіх етапах їх обробки і зменшити відходи на 40-70%, при цьому знизивши витрати на сировину на 3-8%. Що стосується сортування сміття, то в Україні, починаючи з 1 жовтня 2019 року, готелі зобов'язані передбачати системи роздільного сортування сміття у житлових і громадських приміщеннях відповідно до норм ДБН В.2.2-20:2008.

Ще однією тенденцією є зменшення використання паперу. Відомий готель Four Seasons Surgus вже кілька років проводить політику скорочення використання паперу, виконуючи більше 150 завдань без його застосування щодня. В Україні цей процес тільки починається, але важливо зазначити, що виготовлення одного аркуша паперу вимагає 13-21 грам деревини. Оскільки для виробництва пачки паперу використовуються 4-6 кг деревини, скорочення його використання не тільки сприяє збереженню ресурсів, але й економії коштів. Наприклад, якщо готель використовує 100 пачок паперу в місяць, економія на папері за рік може становити 27-48 тис. грн.

Використання альтернативних джерел енергії, таких як сонячні батареї, дозволяє значно знизити споживання природних ресурсів і зменшити негативний вплив на довкілля. В Україні, зокрема, готельно-оздоровчий комплекс «Орхідея» в Генічеську Херсонської області використовує сонячні батареї для опалення та підігріву води. Дослідження показують, що

впровадження нових екологічних методів, таких як сонячний підігрів води, може знизити споживання електроенергії на 10-25%, а води - на 30%.

Згідно з розрахунками Н.І. Присяжнюка та Н.П. Лазоренка, заміщення 25% гарячої води, що постачалася централізовано, водою, нагрітою за допомогою вакуумного сонячного колектора, дозволило готелю «Прем'єр Палац» у Києві заощадити 60 867 грн на рік. Такий екологічний підхід є економічно вигідним, оскільки надає кілька конкурентних переваг, зокрема: зменшення витрат на комунальні ресурси (електроенергію, теплоту, природний газ, воду тощо); покращення іміджу готельного підприємства та розширення клієнтської бази [26].

Отже, екологізація готельних послуг набуває важливості в умовах сучасності через потребу в охороні навколишнього середовища та зростаючий попит туристів на екологічно безпечні послуги та продукти. Зростання соціально-етичної відповідальності бізнесу та підвищення вимог до безпеки послуг для гостей і довкілля вже на етапі бізнес-планування ставлять завдання забезпечити впроваджені послуги необхідною конкурентоспроможністю, з огляду на додатковий екологічний компонент.

2.2. Оцінка впровадження екологічних програм у готельно-ресторанних підприємствах в Україні на прикладі ТОВ «ГОТЕЛЬ АСТОРІЯ»

Готель «Асторія» є колективним засобом розміщення, який надає послуги тимчасового проживання. Він зареєстрований як товариство з обмеженою відповідальністю в 2007 році. Проводячи аналіз розташування готелю, було здійснено умовний SWOT-аналіз території, на якій він знаходиться, що виявило кілька переваг і можливостей.

За роки діяльності готель зарекомендував себе як надійний об'єкт готельно-ресторанної сфери, орієнтований на комфорт, якість обслуговування та дотримання європейських стандартів гостинності.

Готель розташований у зручному районі міста, що забезпечує легкий доступ до транспортної інфраструктури, історичних пам'яток, ділових центрів та закладів харчування. Заклад має різні категорії номерів, обладнаних усім необхідним для комфортного перебування гостей: сучасними меблями, санвузлами, системами кондиціонування, Wi-Fi та іншими зручностями.

Крім основної послуги розміщення, готель «Асторія» надає супутні послуги, серед яких:

- ресторанне обслуговування;
- конференц-зал для проведення ділових заходів;
- організація трансферів;
- туристичні консультації;
- послуги прибирання, прання та хімчистки.

Останніми роками готель звертає увагу на екологічну відповідальність, запроваджуючи заходи з енергоефективності, сортування відходів, оптимізації водоспоживання, використання безпечних миючих засобів та просування політики сталого розвитку серед персоналу і гостей.

Сезонна крива завантаженості готелю «Асторія» показує, що найбільший попит на номери спостерігається в травні та вересні. Підвищення завантаженості у травні зумовлене великою кількістю вихідних та масштабними заходами (фестивалями, конференціями), а в вересні — зростанням ділової активності (форум видавців, фестивалі, конференції). ТОВ «Готель Асторія» функціонує в капітально відремонтованій будівлі, де були оновлені вікна, системи енергозабезпечення, водопостачання, каналізації та опалення з використанням сучасних матеріалів і технологій. Проте під час реконструкції не ставилося питання екологічної відповідальності. Політика екологізації у готелі не є пріоритетною, хоча деякі елементи екологічної практики все ж присутні. Їх аналіз проводився відповідно до основних екологічних критеріїв, зазначених у п.2 роботи [26].

Однією з важливих екологічних практик готелю є скорочення споживання води. Готель реєструє загальний рівень споживання води щомісяця, на основі яких розраховуються два показники:

- об'єм спожитої води за добу на одного гостя;
- об'єм спожитої води на 1 м² внутрішнього приміщення.

Згідно з даними, готель «Асторія» використовує однакову кількість води щомісяця в залежності від завантаженості номерного фонду. В середньому за рік на одну номеро-ніч витрачається води на суму 4,54 грн (холодна вода включно з водовідведенням).

Для забезпечення економії води у готелі "Асторія" впроваджено такі заходи:

- туалетні бачки налаштовані для обмеження водного потоку, що дозволяє використовувати лише 5 л води при кожному зливі без шкоди для комфорту гостей;
- у ванних кімнатах гостьових номерів, а також у туалетних кімнатах загального користування та на кухні ресторану встановлені крани поворотного типу, що знижує витрату води при налаштуванні необхідної температури;
- душові насадки оснащені режимами економії води та регуляторами натискного типу, що дозволяє зменшити витік води при регулюванні температури;
- на кранах у кухні ресторану та службових приміщеннях встановлені водозберігаючі насадки;
- посудомийні машини, яких є три одиниці, є професійними моделями з низьким споживанням води (2,5-3 л на миття однієї корзини посуду);
- у готелі запобігають протіканням кранів і туалетів, за чим ретельно слідкує інженерно-технічна служба.

У процесі господарської діяльності готель використовує різні мийні засоби, що можуть бути шкідливими для навколишнього середовища. Однак готель дотримується нормативних вимог і закуповує лише сертифіковану

продукцію, хоча ця сертифікація не стосується екологічної безпеки. Проте готель застосовує кілька екологічних практик, які включають:

- в гостьових номерах розміщена інформація про те, що білизна та рушники замінюються лише за вимогою гостей;
- готель не використовує одноразові засоби гігієни, замість цього вони розливаються в спеціальні диспансери;
- для миття, прання та прибирання закупаються лише засоби у великих тарах, а покоївки та прибиральники використовують їх для наповнення менших ємностей.

Ще одним важливим аспектом екологічної діяльності готелю є поводження з відходами. В готелі впроваджено систему роздільного збору сміття, включаючи папір, скло, пластик та біологічні відходи. Для цього у господарському дворі встановлені окремі контейнери. Готель уклав договори з компаніями, які займаються роздільною утилізацією відходів [27].

Окрім того, в готелі впроваджені наступні заходи:

- відмова від використання одноразового пластикового посуду;
- питну воду для номерів постачають виключно в скляних пляшках;
- стара побутова та офісна техніка, а також токсичні матеріали здаються на спеціалізовані пункти утилізації.

Важливим елементом програм збереження ресурсів є зменшення споживання енергії. Під час реконструкції готелю «Асторія» автономне опалення з котельнею було встановлено перш за все для економії коштів, а не через екологічні міркування. Завдяки сучасній ізоляції будівлі значно зменшились теплові втрати порівняно з традиційними цегляними будівлями. Одним з нововведень стало введення системи диспетчеризації та автоматизованого керування інженерними системами, що дозволило значно знизити витрати енергії. У 2015 році до системи кондиціонування додали модулі адіабатичного охолодження, що знизило температуру повітря з 42 до 24 °С, що скоротило час роботи компресорів на 15-20%. Всі установки вентиляції були оснащені рекуперативними блоками для повернення теплової

енергії під час циклу обміну повітря. Встановлення сонячних батарей на даху будівлі також сприяло економії електроенергії (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Витрати на споживання електроенергії у готелі протягом 2024р.

Період	Загальний обсяг витрат, грн	Обсяг витрат на 1 номеро-ніч, грн	Частка витрат у загальних доходах, %
Рік	1067500	101,7	3,0
січень	79376	143,8	4,3
лютий	90748	137,1	4,0
березень	71809	89,4	2,7
квітень	81800	86,0	2,8
травень	73755	74,7	2,4
червень	81836	90,7	2,8
липень	73842	82,9	2,9
серпень	93962	92,6	2,8
вересень	107290	97,5	3,3
жовтень	90328	95,6	2,4
листопад	106630	125,2	3,5
грудень	116125	138,2	3,2

Джерело: складено за даними підприємства

До інших екологічних заходів, впроваджених готелем, відносяться:

- керування освітленням у коридорах через таймери;
- встановлення енергозберігаючих LED-ламп в усіх доступних місцях;
- електронні замки, які активують електрику в номерах тільки в присутності гостей;
- уся побутова техніка, що використовується як у номерах, так і в виробничих приміщеннях ресторану, має клас енергоефективності А+ або вище;
- встановлена система регулювання опалення, що дозволяє вимикати опалення або знижувати температуру в незайнятих номерах та інших приміщеннях;
- завдяки металопластиковим вікнам забезпечено належний рівень теплоізоляції.

Загалом, можна стверджувати, що діяльність готелю "Асторія" щодо ресурсозбереження є ефективною, оскільки це дозволяє зберігати

прогнозовані обсяги ресурсів. Така стратегія, спрямована на зменшення витрат на енергозабезпечення, підтримує та розвиває екологічні практики, що створює для готелю конкурентні переваги [28]. Єдиною цілеспрямованою екологічною ініціативою є участь у акції "Година землі", яка проводиться останньої або передостанньої суботи березня. Вона закликає людей вимикати непотрібне освітлення та електричні прилади на одну годину, щоб звернути увагу на екологічні проблеми планети. Готель проводить цю акцію вже три роки, запрошуючи гостей до ресторану на келих шампанського при свічках і камерний концерт. Протягом години у готелі вимикається все освітлення та електричні прилади, якщо це не критично необхідно для виробничих потреб. "Година Землі" є маніфестом людей, які готові змінювати свій спосіб життя на екологічно дружній, піклуючись про планету.

Підсумовуючи аналіз екологічної діяльності готелю "Асторія", можна зробити висновок, що готель застосовує деякі екоінновації як в облаштуванні приміщень, так і в господарській діяльності. Однак їх впровадження в основному обумовлене економічною доцільністю для зниження витрат, а не стратегічною метою підтримки екологічних ініціатив. Тому готель "Асторія" не можна вважати екологічним, оскільки принципи екологічного менеджменту не є основою його діяльності, і наразі немає підстав для проходження екологічної сертифікації.

2.3. Аналіз проблем та бар'єрів на шляху до сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу України

Сьогодні індустрія гостинності, що об'єднує підприємства сфери обслуговування та інші організації, функціонує в умовах жорсткої конкуренції, намагаючись здобути частку як національного, так і міжнародного ринку. Міжнародний досвід показує, що важливою умовою для активного і успішного просування галузі на ринок є наявність сучасної туристичної інфраструктури. Тому проблеми забезпечення належного рівня

конкурентоспроможності вітчизняних підприємств готельно-ресторанного бізнесу через якісний аналіз умов зовнішнього та внутрішнього середовища їх функціонування набувають все більшої актуальності.

Серед комплексних проблем розвитку туризму та готельно-ресторанного бізнесу в Україні можна виокремити такі:

- невідповідність міжнародним стандартам державного регулювання та обслуговування у галузі;
- недосконалість законодавства, що стосується туристичного і готельно-ресторанного бізнесу;
- відсутність ефективної державної підтримки для малого та середнього бізнесу в туристичній і готельно-ресторанній сферах;
- недостатня кількість висококваліфікованих кадрів;
- недостатнє фінансування з державного бюджету для туристичної та готельно-ресторанної галузей, що зумовлено недооцінкою їхнього потенціалу;
- недотримання чинної Стратегії розвитку туризму та, зокрема, готельно-ресторанного бізнесу, її неефективне виконання та нераціональний моніторинг;
- зменшення кількості іноземних туристів у регіонах через загальну нестабільність ситуації на сході країни;
- кризові явища, спричинені карантинними обмеженнями.

На сьогодні в готельному секторі виникла гостра потреба залучати більше гостей, що потребує підвищення якості обслуговування, зокрема через підвищення кваліфікації персоналу. Оскільки більшість українських готелів не дотримуються стандартів обслуговування, для вирішення цих проблем в готельно-ресторанному бізнесі слід вжити такі заходи:

- покращення якості послуг шляхом впровадження нових стандартів обслуговування;
- розробка організаційно-економічних заходів для стимулювання розвитку системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації

працівників, зокрема за рахунок залучення іноземних фахівців до навчального процесу;

- створення умов для залучення інвестицій в готельний та ресторанний бізнес;
- оптимізація інвестиційних механізмів для забезпечення окупності державних і приватних інвестицій в інфраструктурні проекти, включаючи об'єкти готельного та ресторанного господарства;
- стратегічно орієнтована державна політика, яка визначає туризм та готельно-ресторанний бізнес як одні з основних пріоритетів держави;
- активне впровадження нових комунікаційних засобів, інформаційно-маркетингових стратегій для формування позитивного іміджу України на туристичному ринку та використання інноваційних технологій [29].

Таким чином, розвиток готельно-ресторанного господарства є важливим елементом для формування потенціалу туристичної галузі. Ринок готельно-ресторанних послуг постійно змінюється. За результатами аналізу, галузь є перспективною для інвестицій, розвивається швидкими темпами, підвищує зайнятість і створює базу для розвитку туристичної діяльності.

Однак, галузь проходить через кризовий період і стикається з такими проблемами: низький рівень завантаженості засобів розміщення та харчування через зменшення туристичних потоків і низький рівень обслуговування; збитковість; невідповідність пропозиції потребам ринку. Україна поки що не є конкурентоспроможною через недостатній розвиток туристичної інфраструктури, неефективну державну політику та відсутність привабливого іміджу на міжнародному ринку.

Збільшення конкурентоспроможності туристичної галузі є ключовим завданням для економіки України. Потрібно зосередити зусилля на формуванні позитивного іміджу України за кордоном як країни, що може запропонувати туристам не лише доступність культурних та природних пам'яток, але й комфортні умови для перебування, безпеку, розумну цінову політику та високий рівень гостинності. Водночас необхідно постійно

вдосконалювати національний туристичний продукт, роблячи його конкурентоспроможним, і активно просувати його на європейському та світовому туристичному ринку.

Брак інвестицій є однією з основних проблем для розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні. Відсутність належних умов для залучення іноземного капіталу, а також недосконала система державної підтримки, обмежують можливості для модернізації об'єктів інфраструктури, зокрема готелів та ресторанів. Багато готелів і ресторанів мають застарілу інфраструктуру, що не відповідає сучасним стандартам комфорту, безпеки та екологічності. Це негативно впливає на якість обслуговування та, відповідно, на конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному ринках.

Застаріла інфраструктура в готельному та ресторанному бізнесі є однією з основних проблем, що впливає на якість обслуговування і, як результат, на конкурентоспроможність цих закладів. Старі меблі, освітлення, покриття для підлоги та відсутність сучасних дизайнерських рішень створюють некомфортну атмосферу для гостей. Недостатня увага до оновлення інтер'єрів часто робить готелі та ресторани виглядати застарілими, що може відлякувати туристів, які очікують більш сучасних умов для проживання або харчування. Відсутність стильних, ергономічних елементів не відповідає тенденціям сучасного ринку, що орієнтується на комфорт і стиль. Старі системи кондиціонування, вентиляції, опалення та водопостачання можуть не лише створювати дискомфорт для гостей, але й бути менш енергоефективними, що збільшує витрати на комунальні послуги. Витрати на підтримку старих систем також можуть бути набагато вищими, що погіршує економічні показники підприємства. Багато старих будівель не відповідають сучасним вимогам безпеки, що включають евакуаційні шляхи, систему оповіщення про пожежу, оснащення готелів та ресторанів засобами безпеки (вогнегасники, аварійне освітлення тощо). Такі недоліки можуть спричинити ризики для безпеки гостей, що є критичним чинником для репутації будь-якого бізнесу. Застаріле будівництво не враховує новітні екологічні стандарти, такі як використання

енергоефективних технологій, сонячних панелей, системи збору дощової води, роздільного сортування відходів тощо. Це може призвести до високих витрат на енергоспоживання та негативно впливати на імідж закладу серед екологічно свідомих туристів, для яких важливою є підтримка сталого розвитку. Водночас, невідповідність екологічним стандартам заважає закладам отримати «зелені» сертифікати, що є важливою перевагою на конкурентному ринку. Сучасні гості готелів та ресторанів очікують високий рівень технологічного сервісу, зокрема, безкоштовний Wi-Fi, можливість заряджати електронні пристрої у номері, мультимедійні засоби в номерах і зонах відпочинку. Застаріле обладнання може стати перешкодою для надання таких послуг. Також важливою є можливість для гостей здійснювати онлайн-бронювання, доступ до сучасних платіжних систем і можливість інтеграції технологій для швидкого та зручного обслуговування. В старих будівлях можуть бути проблеми з доступністю для людей з обмеженими можливостями: вузькі коридори, відсутність ліфтів у старих будівлях, а також інші архітектурні бар'єри, що обмежують комфорт гостей. Відсутність сучасних туалетних кімнат, душових кабін, необхідного обладнання для людей з інвалідністю може також створити незручності і навіть привести до правових проблем. Старі будівлі часто мають обмежені можливості для перепланування або адаптації до нових вимог ринку, таких як збільшення кількості кімнат чи розширення ресторанного простору. Це може стати проблемою для готелів і ресторанів, які прагнуть швидко реагувати на змінні запити споживачів. Таким чином, застаріла інфраструктура суттєво обмежує можливості для ефективного обслуговування, впливає на враження гостей та їхнє бажання повернутися або порекомендувати цей заклад іншим. В результаті, це знижує конкурентоспроможність готелів і ресторанів як на національному, так і на міжнародному ринках. Інвестування в модернізацію інфраструктури і обладнання є важливим кроком до підвищення якості послуг і розвитку бізнесу.

В Україні досі існує проблема недостатнього рівня кваліфікації працівників готельно-ресторанного бізнесу. Це стосується не лише основного персоналу (офіціанти, адміністратори, кухарі), а й управлінців, які не завжди мають необхідний рівень знань щодо сучасних стандартів обслуговування та інноваційних технологій [30]. Незважаючи на те, що деякі навчальні заклади пропонують спеціалізовані програми підготовки, проблема полягає в тому, що більшість працівників не проходять регулярних курсів підвищення кваліфікації чи перепідготовки. Це спричиняє значні труднощі для розвитку індустрії, оскільки стандарти обслуговування, що застосовуються у багатьох готелях і ресторанах, застаріли й не відповідають вимогам сучасного ринку. Так, основний персонал, зокрема офіціанти та кухарі, часто не володіють актуальними навичками роботи з новими технологіями на кухні або з сучасними системами управління ресторанами, що призводить до зниження якості обслуговування та незадоволення клієнтів. Водночас, управлінці готельних і ресторанных закладів не завжди мають достатньо знань про новітні тенденції в індустрії гостинності, стратегічне планування, використання сучасних інформаційних технологій або управління фінансами. Недостатнє розуміння економічних та екологічних аспектів розвитку бізнесу також заважає адаптувати заклади до умов сталого розвитку та інвестиційних змін. В результаті, бізнес може залишатися на рівні базових стандартів, не здатний ефективно реагувати на змінювані потреби споживачів і нові виклики, які постають перед готельно-ресторанним сектором. Отже, для підвищення конкурентоспроможності та якості обслуговування важливо здійснювати комплексні заходи щодо підготовки та перепідготовки кадрів, а також залучати іноземних спеціалістів і навчати працівників сучасним методам управління та інноваційним технологіям.

Існує низка проблем, пов'язаних із недостатньо чітким та ефективним регулюванням готельно-ресторанного бізнесу. Це включає питання ліцензування, сертифікації, а також різні обмеження, що ускладнюють процеси відкриття та ведення бізнесу. В Україні існує низка проблем,

пов'язаних із недостатньо чітким та ефективним регулюванням готельно-ресторанного бізнесу, що створює суттєві труднощі для підприємців. Однією з основних проблем є складність процесів ліцензування та сертифікації, які не завжди відповідають реальним потребам бізнесу і часто ускладнюють ведення діяльності. Наприклад, існують численні вимоги до документації, перевірок та узгоджень, що можуть тривати довгий час і потребувати значних зусиль для отримання необхідних дозволів. Крім того, відсутність єдиного підходу до ліцензування і сертифікації в різних регіонах країни призводить до додаткових труднощів, оскільки кожна область може мати свої локальні вимоги та правила, що ускладнює інтеграцію бізнесу на національному рівні. Інша важлива проблема — це численні обмеження та бюрократичні перепони, які можуть стати на шляху відкриття або розвитку готельно-ресторанних підприємств. Наприклад, складність отримання дозволів на реконструкцію чи зміни в інфраструктурі, висока вартість необхідних дозволів або невизначеність в правилах, що стосуються екологічних вимог чи безпеки. Все це створює бар'єри для малого та середнього бізнесу, особливо для нових підприємців, які намагаються вийти на ринок готельних і ресторанных послуг. Відсутність чітких і прозорих регуляцій також гальмує інвестиції в галузь, оскільки потенційні інвестори часто бояться непередбачуваних витрат і можливих юридичних проблем, що виникають через неузгодженість в нормативних актах. В цілому, така ситуація потребує комплексного підходу до вдосконалення нормативно-правової бази та більш ефективного управління регулюванням, щоб сприяти розвитку та стабільності готельно-ресторанного сектору в Україні.

Хоча сталий розвиток набуває популярності в світі, в Україні готельний та ресторанный бізнес ще не в повній мірі впроваджує екологічно чисті та ресурсозберігаючі технології. Відсутність систематичних програм зі скорочення енергоспоживання та управління відходами може обмежувати можливості бізнесу для отримання сертифікацій "зелених" стандартів та участі у міжнародних екологічних ініціативах [31]. Попри те, що сталий розвиток

набуває популярності в світі, в Україні готельний та ресторанний бізнес ще не в повній мірі інтегрував екологічно чисті та ресурсозберігаючі технології в свою діяльність. Однією з основних проблем є відсутність систематичних програм, спрямованих на скорочення енергоспоживання та ефективне управління відходами. Без таких програм підприємства не можуть забезпечити належний рівень енергоефективності та екологічності, що є важливим критерієм для отримання сертифікацій "зелених" стандартів, таких як LEED або Green Key. Ці сертифікації відкривають нові можливості для бізнесу, зокрема, забезпечують доступ до міжнародних екологічних ініціатив і дозволяють залучити інвестиції від екологічно свідомих партнерів і клієнтів. Водночас, наявність чіткої стратегії з екологічного управління, яка включає перехід на енергозберігаючі технології, використання відновлювальних джерел енергії, роздільне сортування відходів та зменшення використання пластикових матеріалів, дозволила б значно підвищити конкурентоспроможність українських готелів та ресторанів на міжнародному ринку. Однак на даний момент проблема екологічної незрілості бізнесу в Україні все ще є актуальною, і для її вирішення необхідні комплексні заходи, спрямовані на популяризацію "зелених" практик серед підприємців і створення відповідних нормативно-правових умов для стимулювання сталого розвитку готельної та ресторанної галузі.

Українські готелі та ресторани мають серйозні труднощі з виходом на міжнародні ринки, зокрема через недостатньо розвинену туристичну інфраструктуру, відсутність позитивного іміджу країни як туристичного напрямку та слабку рекламну кампанію. Українські готелі та ресторани стикаються з серйозними труднощами при виході на міжнародні ринки, що значною мірою зумовлене низкою факторів. Одним із основних чинників є недостатньо розвинена туристична інфраструктура, яка не відповідає сучасним вимогам якості та комфорту. Це включає проблеми з транспортною доступністю, якістю обслуговування та відсутністю відповідної підтримки для туристів. Крім того, Україна досі не має стабільного позитивного іміджу як

туристичний напрямок, що значно ускладнює залучення іноземних туристів. Більшість іноземців все ще сприймають країну через призму старих стереотипів або незнання її можливостей як туристичного напрямку. Однією з причин цього є відсутність ефективною та масштабної рекламної кампанії, спрямованої на просування України як місця для туристичних подорожей. Слабке інформування про туристичні можливості, культурну спадщину та природні багатства країни обмежує потік іноземних гостей, які, можливо, могли б скористатися послугами українських готелів та ресторанів. Внаслідок цього український готельний та ресторанний бізнес має обмежений доступ до міжнародних ринків, що впливає на його розвиток і можливості для залучення інвестицій та туристів з-за кордону.

Зменшення обсягів туристичних потоків, особливо через політичні та економічні кризи, негативно позначається на доходах готельного та ресторанного секторів. Військові конфлікти та економічні санкції обмежують кількість міжнародних туристів, що впливає на доходи від готельних та ресторанних послуг. Зменшення обсягів туристичних потоків є однією з основних проблем, що негативно впливає на доходи готельного та ресторанного секторів в Україні. Політичні та економічні кризи, зокрема військові конфлікти, створюють непередбачувані умови для туристичної індустрії. Військові дії, невизначеність у політичній ситуації та економічні санкції значно обмежують потік міжнародних туристів до країни. Це, в свою чергу, має прямий вплив на фінансові показники готелів та ресторанів, оскільки зменшується кількість гостей, готових витратити кошти на проживання, харчування та інші послуги. Крім того, неспокійна ситуація на території країни створює загрози безпеки, що змушує туристів шукати більш стабільні та безпечні напрямки для подорожей. Як результат, готельний та ресторанний сектори стикаються з значними фінансовими втратами, що ускладнює їхній розвиток та адаптацію до нових умов. Зниження доходів від міжнародних туристів також впливає на здатність підприємств оновлювати

інфраструктуру, впроваджувати нові технології та утримувати конкурентоспроможність на ринку.

Багато українських готелів та ресторанів стикаються з високими витратами на енергію, водопостачання та опалення. Це створює додаткове навантаження на фінансові ресурси підприємств, особливо з урахуванням зростання тарифів на комунальні послуги [32]. Багато українських готелів та ресторанів стикаються з високими витратами на енергію, водопостачання та опалення, що суттєво впливає на їхню рентабельність. Зростання тарифів на комунальні послуги створює додаткове фінансове навантаження, особливо для малих та середніх закладів, які не мають значних резервів для покриття цих витрат. Оскільки готельно-ресторанний бізнес є енергоємною сферою, де витрати на електроенергію, газ та воду займають значну частку в загальних операційних витратах, постійне підвищення тарифів змушує підприємства або скорочувати інші статті витрат, або підвищувати ціни на свої послуги, що може знизити конкурентоспроможність на ринку. Крім того, недостатній рівень впровадження енергоефективних рішень та відсутність систематичних програм з оптимізації споживання ресурсів призводять до нераціонального використання енергетичних і водних ресурсів. Впровадження сучасних технологій з енергозбереження, таких як сонячні панелі, системи рекуперації тепла та автоматичне регулювання споживання електроенергії, могло б значно зменшити навантаження на бюджет підприємств, однак для багатьох готелів та ресторанів початкові інвестиції в такі рішення є надто високими. Як наслідок, зростання вартості комунальних послуг залишається серйозним викликом для стабільного розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні.

В Україні існує значна різниця між готелями високого класу та середнім сегментом. Це пов'язано з відсутністю єдиних стандартів обслуговування та невисокою конкуренцією в низьких категоріях об'єктів, що часто призводить до недостатньої якості обслуговування в більш доступних готелях і ресторанах. В Україні спостерігається значна різниця між готелями високого класу та закладами середнього і бюджетного сегменту, що впливає на

загальний рівень туристичного сервісу. Готелі преміум-класу, як правило, відповідають міжнародним стандартам, забезпечуючи високий рівень комфорту, професійне обслуговування та широкий спектр послуг. Водночас середні та бюджетні готелі часто мають проблеми з якістю сервісу, що обумовлено відсутністю єдиних стандартів обслуговування, обмеженими фінансовими можливостями та слабкою конкуренцією в нижчих сегментах ринку. Недостатнє фінансування, застаріла інфраструктура та низька кваліфікація персоналу призводять до того, що багато доступних готелів не можуть забезпечити належний рівень комфорту та послуг, який би відповідав очікуванням сучасних туристів. Відсутність дієвого контролю за якістю обслуговування унеможливорює створення єдиної системи стандартів, що посилює розрив між різними категоріями закладів. У результаті бюджетний сегмент готельного бізнесу часто втрачає клієнтів через низький рівень сервісу, а туристи віддають перевагу або дорогим готелям, або альтернативним варіантам розміщення, таким як апартаменти чи хостели, які пропонують кращі умови за аналогічну або нижчу ціну. Для покращення ситуації необхідно розробити та впровадити єдині стандарти обслуговування, стимулювати конкуренцію серед готелів нижчого та середнього сегменту, а також сприяти підвищенню кваліфікації персоналу, що дозволить покращити загальний рівень туристичного сервісу в країні.

Надмірна кількість адміністративних процедур та бюрократичних перешкод може значно ускладнити процес відкриття і ведення бізнесу, зокрема, коли йдеться про оформлення ліцензій, сертифікатів та дозволів.

Відкриття та ведення готельно-ресторанного бізнесу в Україні ускладнюється значною кількістю адміністративних процедур і бюрократичних перешкод. Підприємці змушені проходити тривалий і складний процес оформлення ліцензій, сертифікатів та дозволів, що затримує початок діяльності та створює додаткові фінансові витрати. Окрім того, регуляторна база часто змінюється, що ускладнює підприємцям дотримання всіх вимог, а відсутність чітких і прозорих процедур нерідко призводить до

корупційних ризиків. Надмірна зарегульованість бізнесу не лише відлякує потенційних інвесторів, а й сприяє розвитку тіньової економіки, коли підприємці змушені шукати альтернативні шляхи для ведення бізнесу, уникаючи офіційного оформлення. Все це негативно впливає на загальний розвиток галузі, обмежує її конкурентоспроможність та уповільнює впровадження інновацій. Для створення сприятливих умов необхідно спростити бюрократичні процедури, забезпечити прозорість регуляторних вимог та скоротити час, необхідний для отримання дозвільних документів, що сприятиме активнішому розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні [33].

Зважаючи на багатовимірність і складність процесу сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні, доцільно виокремити та систематизувати основні бар'єри, які уповільнюють цей процес. На основі аналізу практичного досвіду готелю «Асторія» було виявлено низку проблем, що мають системний характер і є типовими для галузі загалом. У Додатку Г нижче наведено узагальнені виклики, що охоплюють інституційні, фінансові, кадрові, екологічні, технологічні та соціальні аспекти функціонування підприємств індустрії гостинності. Їхнє усвідомлення є необхідним кроком до формування ефективних стратегій адаптації та сталого розвитку галузі в умовах євроінтеграційних змін.

Висновок до розділу 2

Отже, сучасний стан екологічної діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу в Україні демонструє зростаючу тенденцію до впровадження екологічних практик. Багато закладів усвідомлюють важливість раціонального використання ресурсів, скорочення відходів та зниження негативного впливу на навколишнє середовище. Однак рівень екологічної свідомості та відповідальності залишається нерівномірним серед підприємств галузі.

Дослідження конкретного підприємства показало, що впровадження

екологічних програм може суттєво підвищити ефективність діяльності закладу, сприяти економії ресурсів та зміцненню репутації серед споживачів. До основних екологічних ініціатив належать використання енергоефективних технологій, сортування відходів, зменшення використання пластику та перехід на екологічно безпечні мийні засоби. Проте впровадження таких заходів потребує фінансових інвестицій, відповідного законодавчого регулювання та підтримки з боку держави.

Аналіз проблем та бар'єрів на шляху до сталого розвитку показав, що основними перешкодами є висока вартість екологічних технологій, недостатня мотивація підприємців, низький рівень екологічної культури споживачів та відсутність дієвих механізмів контролю за дотриманням екологічних стандартів. Подолання цих проблем потребує комплексного підходу, що включає державну підтримку, освітні програми та фінансові стимули для бізнесу. Таким чином, розвиток екологічно відповідального готельно-ресторанного бізнесу в Україні є важливим завданням, яке потребує зусиль з боку як держави, так і самих підприємств. Впровадження екологічних ініціатив сприятиме не лише збереженню навколишнього середовища, а й забезпеченню довгострокової конкурентоспроможності галузі.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

3.1. Інноваційні підходи до управління екологічними аспектами діяльності

Сучасний готельно-ресторанний бізнес дедалі більше орієнтується на екологічну відповідальність, впроваджуючи інноваційні підходи до управління природними ресурсами та зменшення негативного впливу на довкілля. Одним із ключових напрямів є використання енергозберігаючих технологій, таких як автоматизовані системи управління освітленням і клімат-контролем, встановлення сонячних батарей, рекуператорів тепла та енергоефективних приладів. Важливим рішенням стає впровадження концепції «зелених» будівель, які відповідають міжнародним екологічним стандартам (LEED, BREEAM). Це включає використання екологічно чистих будівельних матеріалів, систем збору та фільтрації дощової води, утеплення приміщень для зменшення тепловтрат і застосування екологічно безпечних оздоблювальних матеріалів.

Впровадження концепції «зелених» будівель у готельно-ресторанному бізнесі є одним із ключових напрямів екологічно відповідального управління. Такі будівлі відповідають міжнародним екологічним стандартам, зокрема LEED та BREEAM, що дозволяє мінімізувати негативний вплив на довкілля та підвищити енергоефективність закладів. Одним із основних аспектів є використання екологічно чистих будівельних матеріалів, які не містять токсичних компонентів, мають низький рівень вуглецевого сліду та підлягають вторинній переробці. Також важливим рішенням є інтеграція систем збору та фільтрації дощової води, що дозволяє значно зменшити споживання водних ресурсів і забезпечити ефективне їх повторне використання, наприклад, для поливу зелених зон або технічних потреб. Окрім цього, утеплення приміщень із застосуванням сучасних теплоізоляційних матеріалів сприяє значному скороченню тепловтрат, що не лише знижує витрати на опалення та

кондиціонування, а й сприяє зменшенню викидів вуглекислого газу.

Додатково, у процесі облаштування «зелених» готелів і ресторанів активно використовуються екологічно безпечні оздоблювальні матеріали, які не виділяють шкідливих речовин і є гіпоалергенними. Завдяки цим технологіям готельно-ресторанні заклади можуть не лише покращити свої екологічні показники, а й підвищити рівень комфорту та безпеки для гостей, що сприяє зміцненню їхньої конкурентоспроможності на ринку [34]. Ще одним інноваційним напрямом є оптимізація системи водопостачання, що передбачає встановлення економічних змішувачів, датчиків руху для контролю використання води, переробку та повторне використання технічної води в готелях і ресторанах.

Оптимізація системи водопостачання є одним із ключових інноваційних напрямів екологічного управління в готельно-ресторанному бізнесі. Це передбачає використання сучасних технологій для зменшення споживання води, що не лише сприяє екологічній стійкості підприємств, а й дозволяє значно скоротити витрати на комунальні послуги. Одним із найефективніших рішень є встановлення економічних змішувачів та душових насадок, які зменшують об'єм споживаної води без втрати комфорту для гостей. Такі пристрої працюють за принципом аерації, змішуючи воду з повітрям, що забезпечує збереження напору при меншій витраті рідини.

Додатково, впровадження сенсорних змішувачів і датчиків руху для контролю подачі води дозволяє уникнути її нераціонального використання. Такі системи автоматично припиняють подачу води у разі відсутності користувача, що особливо актуально для громадських зон, таких як санвузли в готелях і ресторанах. Ще одним важливим аспектом є переробка та повторне використання технічної води. Сучасні системи очищення дозволяють збирати та фільтрувати використану воду, після чого вона може бути повторно застосована для технічних потреб, зокрема для зливних бачків, прибирання або поливу зелених насаджень.

Завдяки цим технологіям готелі та ресторани можуть суттєво зменшити

своє екологічне навантаження, оптимізувати витрати ресурсів і покращити власний імідж як екологічно відповідальних підприємств. Управління відходами також набуває великого значення. Провідні готельні та ресторани заклади запроваджують сортування відходів, співпрацюють із підприємствами з їхньої переробки, зменшують використання одноразового пластику, замінюючи його біорозкладними матеріалами. Деякі готелі створюють власні компостувальні станції для органічних відходів, що дозволяє використовувати отримане добриво для озеленення території.

Управління відходами стає одним із ключових аспектів екологічної політики готельно-ресторанного бізнесу, адже ефективне поводження з відходами сприяє зменшенню екологічного навантаження та оптимізації витрат. Сучасні готелі та ресторани активно впроваджують системи сортування відходів, що дозволяє зменшити кількість сміття, яке потрапляє на звалища, та спрямувати його на повторну переробку. Для цього підприємства співпрацюють із компаніями, що спеціалізуються на утилізації та переробці відходів, передаючи їм папір, скло, пластик та метал для подальшої обробки.

Окремим напрямом є зменшення використання одноразового пластику. Готелі та ресторани дедалі частіше відмовляються від пластикового посуду, соломинок і упаковки, замінюючи їх екологічно безпечними альтернативами, такими як біорозкладні матеріали з крохмалю, бамбука або переробленого паперу. Це не лише зменшує негативний вплив на довкілля, а й покращує імідж підприємства серед екосвідомих клієнтів. Ще одним інноваційним рішенням є створення власних компостувальних станцій для органічних відходів. Відходи з ресторанів, такі як залишки їжі, овочеve та фруктове лушпиння, піддаються компостуванню, а отримане органічне добриво використовується для озеленення території готелю або міських парків. Це дозволяє замкнути екологічний цикл, зменшити витрати на вивезення сміття та сприяти розвитку міського озеленення. Таким чином, управління відходами в готельно-ресторанному бізнесі не лише допомагає зберігати природні ресурси, а й відкриває нові можливості для підвищення ефективності та екологічної відповідальності підприємств.

У сфері ресторанного бізнесу екологічна відповідальність проявляється у використанні локальних та органічних продуктів, зменшенні харчових відходів завдяки застосуванню технологій тривалого зберігання продуктів та їхньої вторинної переробки. Інноваційні рішення включають цифрові платформи для моніторингу запасів продуктів, що допомагають оптимізувати закупівлі й зменшити кількість харчових відходів. Діджиталізація управлінських процесів також сприяє екологізації бізнесу. Використання електронних документів, мобільних додатків для реєстрації гостей, онлайн-замовлень та безконтактних платежів допомагає мінімізувати використання паперу та інших ресурсів [35].

Діджиталізація управлінських процесів відіграє важливу роль у підвищенні екологічної свідомості готельно-ресторанного бізнесу, сприяючи зменшенню використання паперу та інших ресурсів. Впровадження електронного документообігу дозволяє мінімізувати потребу у друкованих матеріалах, знижуючи витрати на папір, чорнило та зберігання архівів. Це не тільки сприяє екологічній стійкості, а й значно підвищує ефективність управлінських процесів, спрощуючи доступ до документації та скорочуючи час на її обробку. Використання мобільних додатків для реєстрації гостей у готелях усуває необхідність заповнення паперових анкет і форм, що не лише економить ресурси, а й забезпечує зручність для клієнтів, дозволяючи швидко проходити процедуру заселення за допомогою смартфона. Аналогічно, онлайн-замовлення в ресторанах та готелях допомагають зменшити використання паперових меню та чеків, оскільки вся інформація може бути доступною в цифровому форматі.

Безконтактні платежі є ще одним важливим елементом екологізації бізнесу, оскільки вони зменшують потребу у друку паперових квитанцій, сприяючи зниженню витрат на їх виробництво та утилізацію. Крім того, цифрові системи лояльності та електронні бонусні програми замінюють пластикові картки, що також допомагає скоротити кількість відходів. Загалом, діджиталізація управлінських процесів у готельно-ресторанному бізнесі не лише підвищує рівень автоматизації та зручності для клієнтів, а й сприяє екологічній відповідальності, допомагаючи зменшити негативний вплив на навколишнє

середовище. Запровадження цих екологічних ініціатив не лише сприяє збереженню довкілля, а й підвищує конкурентоспроможність готельно-ресторанного бізнесу, оскільки споживачі все більше надають перевагу екологічно відповідальним закладам. Інноваційний підхід до екологічного управління стає важливою складовою сталого розвитку індустрії гостинності.

3.2. Впровадження екологічних стандартів і сертифікації (Green Key, ISO 14001)

Впровадження екологічних стандартів і сертифікації, таких як Green Key та ISO 14001, відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу. Ці стандарти допомагають закладам зменшувати негативний вплив на довкілля, впроваджуючи ефективні стратегії збереження ресурсів, управління відходами та зниження викидів шкідливих речовин. Сертифікація Green Key є однією з найвідоміших міжнародних програм, що орієнтована на екологічно відповідальний туризм. Вона передбачає дотримання суворих вимог у сфері енергоефективності, водозбереження, скорочення відходів та використання екологічно чистих продуктів. Готелі та ресторани, що отримують цей сертифікат, демонструють свою відданість принципам сталого розвитку та підвищують довіру серед екоорієнтованих клієнтів.

Сертифікація Green Key є однією з провідних міжнародних екологічних ініціатив, спрямованих на підвищення рівня екологічної відповідальності підприємств у сфері гостинності. Ця програма була розроблена Фондом екологічної освіти (FEE) та функціонує під егідою міжнародних природоохоронних організацій, забезпечуючи дотримання високих екологічних стандартів у готельному та ресторанному бізнесі. Основним завданням програми Green Key є впровадження та контроль за дотриманням жорстких вимог щодо раціонального використання природних ресурсів, мінімізації екологічного впливу діяльності підприємств та сприяння екологічній освіті серед персоналу та відвідувачів. Сертифікат надається тим закладам, які відповідають

встановленим критеріям у таких напрямках: [36]. Заклади, які претендують на отримання сертифіката Green Key, повинні впроваджувати енергозберігаючі технології, зокрема:

- використання відновлюваних джерел енергії (сонячних батарей, геотермального опалення, вітрових електростанцій);
- встановлення енергоефективного освітлення (LED-ламп, датчиків руху для автоматичного вимкнення світла);
- оптимізація систем опалення та кондиціонування з метою зниження тепловтрат.

Важливим критерієм сертифікації є раціональне використання водних ресурсів, що передбачає:

- встановлення економічних змішувачів та систем повторного використання води;
- використання систем збору та очищення дощової води;
- запровадження автоматизованих систем контролю за витратами води

Програма вимагає від підприємств запровадження ефективної системи поводження з відходами, що включає:

- сортування відходів та співпрацю з компаніями з їхньої утилізації;
- скорочення використання одноразового пластику та впровадження альтернативних екологічних матеріалів;
- використання компостувальних систем для органічних відходів у ресторанах і готелях.

Одним із критеріїв отримання сертифіката є застосування продукції, яка відповідає екологічним стандартам:

- використання органічних та локальних продуктів у харчуванні;
- впровадження екологічно безпечних засобів для прибирання та догляду за приміщеннями;
- підтримка стійкого постачання шляхом співпраці з виробниками, які мають екосертифікати.

Заклади, сертифіковані за програмою Green Key, повинні активно пропагувати принципи сталого розвитку серед своїх гостей та співробітників:

- проведення навчальних програм для персоналу щодо екологічної відповідальності;
- інформування клієнтів про екологічні ініціативи закладу;
- стимулювання відвідувачів до екологічно свідомої поведінки (відмова від зміни рушників щодня, сортування сміття тощо).

Отримання сертифіката Green Key дозволяє готелям і ресторанам підвищити свою конкурентоспроможність на міжнародному ринку, покращити репутацію серед екологічно свідомих споживачів та зменшити експлуатаційні витрати завдяки раціональному використанню ресурсів. Крім того, така сертифікація сприяє інтеграції українських закладів у глобальні екологічні ініціативи та міжнародні стандарти сталого розвитку. Стандарт ISO 14001 регламентує систему екологічного менеджменту та зосереджується на мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище. Впровадження цього стандарту вимагає систематичного аналізу впливу діяльності підприємства на екологію, розробки заходів щодо його зменшення, контролю за дотриманням екологічних норм та постійного вдосконалення процесів.

Стандарт ISO 14001 є міжнародно визнаною системою екологічного менеджменту, що регламентує процеси, спрямовані на мінімізацію негативного впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище. Він є частиною серії стандартів ISO 14000, які розроблені для забезпечення сталого розвитку та екологічної відповідальності в різних секторах економіки. Впровадження ISO 14001 дозволяє організаціям ефективно управляти екологічними аспектами своєї діяльності, знижувати екологічний слід і покращувати довгострокову ефективність. Основні вимоги стандарту ISO 14001 спрямовані на створення системи екологічного менеджменту, що включає кілька ключових етапів:

- аналіз екологічних аспектів. Першим кроком у впровадженні стандарту є систематичний аналіз усіх екологічних аспектів діяльності підприємства. Це включає виявлення та оцінку впливу виробничих процесів, використання

ресурсів (води, енергії, матеріалів) та утворення відходів на навколишнє середовище. Визначення значущих екологічних аспектів дозволяє зосередити зусилля на зменшенні найбільших негативних впливів.

– розробка заходів для мінімізації екологічного впливу
Стандарт вимагає від організації розробки і впровадження заходів щодо зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Це можуть бути технологічні зміни, впровадження енергоефективних рішень, оптимізація ресурсоспоживання, впровадження системи утилізації та переробки відходів. Важливим елементом є також скорочення викидів шкідливих речовин в атмосферу, воду та ґрунт.

– моніторинг і контроль за дотриманням екологічних норм
ISO 14001 вимагає створення системи моніторингу та контролю за дотриманням встановлених екологічних вимог та стандартів. Це забезпечує регулярне відстеження ефективності впроваджених заходів і виявлення потенційних проблем, які можуть виникнути в процесі діяльності підприємства. Важливими є також внутрішні аудити та перевірки, що допомагають оцінити відповідність екологічним стандартам та виявити недоліки.

– постійне вдосконалення процесів. Один із основних принципів ISO 14001 полягає в постійному вдосконаленні системи екологічного менеджменту через цикл планування, виконання, перевірки та коригування (так званий цикл PDCA). Організація повинна регулярно оцінювати та оновлювати свої екологічні стратегії, коригувати їх відповідно до змін у зовнішньому середовищі, технологічних інновацій або нових екологічних вимог.

– інтеграція з іншими системами управління
Стандарт ISO 14001 також передбачає можливість інтеграції з іншими системами управління, такими як ISO 9001 (менеджмент якості) чи ISO 45001 (управління охороною праці та безпекою). Це дозволяє підприємствам створювати єдину структуру для ефективного управління якістю, безпекою та екологією, що в свою чергу сприяє поліпшенню загальної ефективності бізнесу [37].

Впровадження стандарту ISO 14001 має ряд переваг для організацій. По-

перше, він дозволяє знизити витрати за рахунок раціонального використання ресурсів і зменшення обсягів відходів. По-друге, сертифікація за цим стандартом покращує імідж підприємства, демонструючи його відданість принципам сталого розвитку та екологічної відповідальності. Окрім того, дотримання екологічних стандартів підвищує конкурентоспроможність підприємства на міжнародних ринках, де все більше уваги приділяється екологічним аспектам діяльності. Отримання екологічних сертифікатів не лише сприяє зменшенню експлуатаційних витрат, а й надає конкурентні переваги, адже екологічна відповідальність стає важливим фактором при виборі готелів та ресторанів сучасними споживачами. Крім того, такі ініціативи покращують імідж підприємств і відкривають можливості для співпраці з міжнародними партнерами, які надають перевагу сертифікованим закладам.

Отже, у сучасному готельно-ресторанному бізнесі важливим чинником успішного розвитку є дотримання принципів сталого розвитку та екологічної відповідальності. Серед найпоширеніших інструментів досягнення цих цілей є впровадження екологічних стандартів і сертифікаційних систем. Зокрема, Green Key та ISO 14001 є визнаними міжнародними підходами до екологізації діяльності підприємств. Наведена нижче таблиця 3.1 дозволяє порівняти основні характеристики цих двох стандартів за ключовими критеріями.

Таблиці 3.1

**Порівняльна характеристика екологічних стандартів
Green Key та ISO 14001**

Критерій	Green Key	ISO 14001
Тип	Екологічна сертифікація для готельно-ресторанного бізнесу	Міжнародний стандарт системи екологічного менеджменту
Цільова аудиторія	Готелі, ресторани, кемпінги, туристичні об'єкти	Будь-які організації (усі сектори економіки)
Фокус	Практична екологічна відповідальність у сфері туризму	Управління екологічними аспектами діяльності
Основні напрямки	Енергозбереження, водозбереження, управління відходами, екоосвіта	Аналіз впливу, моніторинг, планування, постійне вдосконалення

Продовж. табл. 3.1

Ключова перевага	Підвищення довіри екоспоживачів, імідж у сфері туризму	Зниження витрат і ризиків, відповідність вимогам екологічного законодавства
Сертифікаційний орган	Фонд екологічної освіти (FEE)	Міжнародна організація зі стандартизації (ISO), аудитори/сертифікатори
Глобальне визнання	Популярний у сфері гостинності	Широко визнаний у всіх галузях
Інтеграція з іншими стандартами	Обмежена	Можлива (наприклад, з ISO 9001, ISO 45001)

Джерелом складено автором.

Порівняльний аналіз екологічних стандартів Green Key та ISO 14001 свідчить про те, що обидві системи мають спільну мету — зниження негативного впливу на довкілля та підвищення екологічної відповідальності підприємств. Водночас вони орієнтовані на різні аспекти діяльності: Green Key більше зосереджений на сфері гостинності та практичних екологічних заходах, тоді як ISO 14001 є універсальним стандартом екологічного менеджменту, який охоплює всі типи організацій. Обидва підходи є ефективними інструментами підвищення іміджу підприємства, скорочення витрат і залучення екоорієнтованих клієнтів, тому вибір сертифікації залежить від стратегічних цілей, масштабу діяльності та галузевої специфіки підприємства.

3.3. Економічна ефективність екологічної відповідальності у бізнесі та впровадження екологічних ініціатив у готелі «Асторія»

Екологічна відповідальність у бізнесі стає все більш важливим елементом стратегічного управління, оскільки впровадження екологічно чистих технологій і процесів не тільки сприяє сталому розвитку, але й забезпечує значні економічні переваги. Зростаюча конкуренція на ринку та зміни у вимогах споживачів змушують підприємства звертати увагу на ефективне управління природними ресурсами, зменшення відходів та зниження впливу на навколишнє середовище. Однак, для багатьох компаній питання екологічної відповідальності є не лише етичним, але й економічним. Дослідження показують, що екологічні ініціативи

можуть бути вигідними як для підприємств, так і для суспільства в цілому. Однією з найбільших переваг екологічної відповідальності є зниження витрат на енергію, воду та інші ресурси. Впровадження енергоефективних технологій, перехід на альтернативні джерела енергії (наприклад, сонячні панелі, геотермальні системи), використання ресурсозберігаючих пристроїв для водопостачання та утилізації відходів дозволяє підприємствам значно зменшити операційні витрати. Наприклад, впровадження системи повторного використання води у готелях або ресторанах дозволяє знизити витрати на водопостачання, що має суттєве значення в умовах зростання тарифів на комунальні послуги.

Використання технологій, що дозволяють переробляти або мінімізувати кількість відходів, також приносить економічні переваги. Завдяки впровадженню системи сортування відходів та переробки матеріалів (наприклад, використання відходів для виробництва енергії або компостування органічних матеріалів) підприємства можуть скоротити витрати на утилізацію відходів та знизити навантаження на довкілля. Сертифікація за екологічними стандартами, такими як ISO 14001 або Green Key, не лише сприяє підвищенню іміджу підприємства як відповідального та сталого, але й відкриває нові можливості на ринку. Багато споживачів сьогодні віддають перевагу товарам і послугам, що відповідають екологічним стандартам. Крім того, компанії, що впроваджують інноваційні екологічні рішення, мають перевагу перед конкурентами, оскільки вони демонструють свою здатність адаптуватися до сучасних вимог.

Екологічна відповідальність також включає управління ризиками, пов'язаними з порушенням екологічних норм, штрафами або негативним впливом на репутацію. Встановлення екологічних стандартів і їх дотримання дозволяє знизити ймовірність виникнення таких ризиків. Окрім того, екологічно відповідальні практики можуть допомогти підприємствам уникнути юридичних санкцій та забезпечити стабільність у майбутньому, оскільки все більше країн впроваджують суворі екологічні вимоги та регулювання [38]. Порушення екологічних норм, таких як перевищення викидів шкідливих речовин в

атмосферу, забруднення води, неправильне зберігання чи утилізація відходів, може призвести до значних фінансових та репутаційних втрат для підприємства. Відповідно до законодавства більшості країн, такі порушення зазвичай караються штрафами, призупиненням діяльності або навіть закриттям підприємства. Для уникнення цих ризиків важливо впроваджувати системи екологічного управління, що дозволяють здійснювати моніторинг та контроль за дотриманням норм, а також виконанням екологічних стандартів.

Одним із важливих елементів є створення внутрішніх політик та процедур для своєчасного реагування на екологічні порушення та зменшення їх наслідків. Для цього компанії можуть проводити регулярні екологічні аудити, перевірки, а також інтегрувати системи автоматизованого моніторингу, які дозволяють виявляти потенційні порушення ще до їх виникнення. Уряди різних країн поступово посилюють екологічні вимоги, включаючи більші штрафи за порушення екологічних стандартів, а також вводять нові нормативно-правові акти, що вимагають від підприємств виконання більш суворих екологічних норм. Тому для багатьох компаній важливим аспектом є впровадження ефективних практик екологічного менеджменту, що дозволяють уникнути юридичних санкцій і штрафів.

До таких практик відносяться: [39].

- дотримання стандартів екологічної сертифікації (ISO 14001, EMAS тощо);
- перевірка екологічних ризиків на регулярних інспекціях;
- впровадження систем зменшення впливу на навколишнє середовище (наприклад, за рахунок енергозбереження та переробки відходів).

Завдяки таким заходам підприємства знижують ймовірність порушення норм та відповідно зменшують ризик штрафних санкцій з боку контролюючих органів. Для сучасних компаній важливо не лише відповідати вимогам законодавства, а й підтримувати високий рівень репутації, що відображається на їхньому бренді, іміджі та лояльності клієнтів. Порушення екологічних норм може мати серйозні наслідки для репутації бізнесу, оскільки споживачі та

інвестори стають все більш чутливими до проблем довкілля. У разі публічного скандалу або звинувачення в екологічних порушеннях компанія може втратити довіру своїх клієнтів, партнерів та акціонерів, що веде до падіння доходів та ринкової вартості.

З метою уникнення таких ризиків бізнеси активно працюють над поліпшенням екологічних стандартів, які забезпечують не тільки відповідність вимогам законодавства, але й позитивно впливають на сприйняття компанії споживачами та громадськістю. Регулярне оновлення інформації про екологічні ініціативи компанії, а також участь у міжнародних екологічних програмах (наприклад, Green Key, ISO 14001) допомагають покращити її імідж. Впровадження системи екологічної сертифікації, наприклад ISO 14001, дозволяє організаціям не тільки знизити екологічні ризики, а й налаштувати внутрішні процеси на відповідність вимогам національних і міжнародних стандартів.

Впровадження екологічних ініціатив у готельному бізнесі передбачає певні фінансові витрати, однак у середньостроковій перспективі вони можуть забезпечити суттєву економію ресурсів, зниження операційних витрат і формування позитивного іміджу серед гостей.

Встановлення енергоефективного освітлення (LED-лампи):

1. Кількість ламп: 200 шт.
2. Вартість однієї LED-лампи: 150 грн
3. Загальна вартість заміни: $200 \times 150 = 30\,000$ грн
4. Економія електроенергії в рік: приблизно 40%
5. Очікуване зниження витрат на електроенергію: $\sim 25\,000$ грн/рік
6. Окупність: $\sim 1,2$ року

Встановлення системи економії води (аератори, двокнопкові зливні бачки):

1. Вартість устаткування на один номер: 500 грн
2. Кількість номерів у готелі: 30
3. Загальна вартість: $500 \times 30 = 15\,000$ грн
4. Економія води: до 30%
5. Зниження витрат на водопостачання: $\sim 10\,000$ грн/рік

6. Окупність: 1,5 року

Впровадження системи сортування відходів та укладання договору з компанією-переробником:

1. Одноразові витрати на баки, наліпки, інфоматеріали: 5 000 грн
2. Щомісячна економія на вивезенні сміття: ~500 грн
3. Річна економія: $500 \times 12 = 6\,000$ грн
4. Окупність: менше 1 року

Впровадження базових екологічних заходів у готелі «Асторія» потребує приблизно 50 000 грн одноразових витрат, які можуть окупитися вже через 1–1,5 року за рахунок економії на електроенергії, воді та вивезенні відходів. Крім фінансових вигод, такі ініціативи позитивно впливають на репутацію закладу, сприяють залученню екоорієнтованих клієнтів та можуть стати конкурентною перевагою на ринку.

Завдяки таким підходам підприємства не лише дотримуються чинного законодавства, а й будують довгострокові стосунки з партнерами та споживачами, що, в свою чергу, покращує їх конкурентоспроможність на ринку [40]. Загалом, екологічна відповідальність дозволяє підприємствам знизити ймовірність юридичних санкцій та покращити репутацію, що позитивно впливає на їхній довгостроковий успіх. Окрім того, впровадження екологічних стандартів відкриває нові можливості для співпраці з міжнародними партнерами, доступу до фінансування, інвестування в «зелені» технології, а також дозволяє знижувати операційні витрати за рахунок більш ефективного використання ресурсів. Всі ці фактори сприяють економічній вигоді та забезпеченню стабільності бізнесу в майбутньому.

У таблиці 3.2 наведено загальну оцінку витрат та вигод, пов'язаних із впровадженням запропонованих екологічних заходів у готельно-ресторанному бізнесі. Аналіз включає початкові інвестиції, очікувану річну економію або вигоди, а також розрахунок періоду окупності кожного заходу. Така оцінка дає змогу оцінити ефективність і доцільність реалізації екологічних ініціатив з точки зору фінансових показників та іміджевих переваг.

Таблиця 3.2

Загальна оцінка витрат і вигод на впровадження запропонованих заходів

Позиція	Початкові витрати (грн)	Річна економія / вигода (грн)	Окупність
LED-освітлення	30 000	25 000	1,2 року
Економія води	15 000	10 000	1,5 року
Сортування відходів	5 000	6 000	<1 року
Екозасоби для прибирання	+2 000 (додатково)	іміджева вигода	-
Разом	50 000 грн	~41 000 грн/рік + імідж	~1,2 року

Джерело: складено автором.

З таблиці видно, що впровадження заходів з підвищення екологічної відповідальності має помірні початкові витрати, які швидко окупаються за рахунок річної економії ресурсів, зокрема заощадження на освітленні, воді та сортуванні відходів. Окупність запропонованих заходів у середньому становить близько 1,2 року, що свідчить про їхню фінансову привабливість. Додатково застосування екозасобів для прибирання приносить іміджеві вигоди, які не мають прямого фінансового виміру, але позитивно впливають на репутацію закладу. Отже, інвестиції у екологічні заходи є доцільними як з економічної, так і з репутаційної точки зору.

Сучасні споживачі все частіше звертають увагу на екологічні характеристики продуктів і послуг. Бренди, що активно просувають свою екологічну відповідальність, отримують підвищену лояльність клієнтів. Багато споживачів готові платити більше за продукти, що відповідають екологічним стандартам, оскільки вони вважають їх більш безпечними та корисними для здоров'я та навколишнього середовища. Цей фактор підвищує попит на екологічно чисті товари та послуги і, відповідно, доходи підприємства. Інвестори та фінансові установи також дедалі більше звертають увагу на екологічну відповідальність підприємств. Багато з них активно шукають можливості інвестувати в компанії, які дотримуються принципів сталого розвитку. Завдяки екологічним ініціативам підприємства можуть отримувати доступ до "зеленого" фінансування або субсидій від державних і міжнародних організацій, що сприяє

розвитку бізнесу та збільшенню капіталовкладень.

І хоча впровадження екологічних стандартів потребує певних початкових інвестицій, у довгостроковій перспективі вони можуть приносити значні економічні вигоди. До прикладу, скорочення енергоспоживання, ефективніше використання ресурсів, зменшення витрат на утилізацію відходів та впровадження енергоощадних технологій значно покращує фінансові результати підприємства. Крім того, екологічно відповідальні компанії отримують переваги у вигляді підвищення лояльності споживачів, покращення репутації бренду та легшого доступу до нових ринків. Стійкий бізнес із високими екологічними стандартами має більші шанси на успіх у довгостроковій перспективі, адже глобальні тенденції свідчать про зростання попиту на екологічно чисті продукти та послуги, зростання інтересу з боку інвесторів та зменшення регуляторних ризиків завдяки відповідності сучасним екологічним нормам. Висновок до 3 розділу

Інноваційні підходи до управління екологічними аспектами діяльності готельно-ресторанного бізнесу вимагають інтеграції сучасних технологій та методів для зменшення впливу на навколишнє середовище. У цьому контексті важливим є впровадження енергозберігаючих технологій, оптимізація використання водних та енергетичних ресурсів, а також зменшення утворення відходів. Використання автоматизованих систем для моніторингу та управління ресурсами допомагає підвищити ефективність діяльності підприємств і знизити їхній екологічний слід.

Впровадження екологічних стандартів, таких як Green Key і ISO 14001, є необхідним кроком для досягнення екологічної відповідальності у готельно-ресторанному бізнесі. Впровадження стандартів екологічного менеджменту дозволяє знижувати витрати на ресурси, підвищувати ефективність роботи та мінімізувати негативний вплив на довкілля. Екологічна відповідальність у бізнесі має значний економічний потенціал. Впровадження екологічних практик дозволяє підприємствам не лише знизити витрати на енергію, воду та матеріали, а й уникнути штрафів за порушення екологічних норм.

Успішне впровадження екологічної відповідальності у готельно-ресторанному бізнесі вимагає комплексного підходу, який охоплює як інноваційні технології, так і впровадження міжнародних стандартів та сертифікацій. Це не лише покращує екологічну ситуацію, але й підвищує економічну ефективність підприємств. Згідно з аналізом, впровадження екологічних стандартів і систем екологічного менеджменту дозволяє знизити витрати на ресурси, мінімізувати екологічні ризики, підвищити репутацію підприємств та забезпечити їх конкурентоспроможність. Сталий розвиток є ключовим фактором для успіху готельно-ресторанного бізнесу в умовах сучасних екологічних викликів та вимог ринку.

ВИСНОВОК

1. Екологічна відповідальність бізнесу є ключовим аспектом сучасного підприємництва, особливо у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Вона передбачає не лише зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, а й впровадження принципів сталого розвитку, які сприяють ефективному використанню ресурсів, мінімізації відходів та підвищенню екологічної свідомості як персоналу, так і споживачів. Сталий розвиток у готельно-ресторанній сфері базується на раціональному управлінні природними ресурсами, енергозбереженні, використанні екологічно чистих матеріалів та продуктів, а також запровадженні технологій, що знижують рівень забруднення. Це не лише допомагає зберегти довкілля, а й сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств, їхньої репутації та довіри клієнтів.

2. Сталий розвиток у готельно-ресторанному бізнесі базується на раціональному використанні природних ресурсів і мінімізації негативного впливу на довкілля. Використання принципів циркулярної економіки, інноваційних технологій та еко-практик у ресторанах і готелях сприяє зниженню відходів, енерго- та водоспоживання. Водночас це підвищує конкурентоспроможність і формує соціальну відповідальність бізнесу. Екологічна стійкість вимагає інтеграції соціальних і культурних аспектів, що забезпечує довгострокову стабільність розвитку індустрії гостинності. Досліджено чинну нормативно-правову базу, яка регулює екологічну діяльність суб'єктів господарювання в Україні, зокрема в сфері поводження з відходами, енергозбереження, водокористування та екологічної сертифікації.

3. Нормативно-правове регулювання екологічної діяльності підприємств забезпечує правову основу для дотримання екологічних стандартів і безпеки. Законодавчі акти, як-от Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну експертизу», «Про відходи» та інші, встановлюють вимоги до контролю, оцінки впливу та управління відходами й забрудненнями. Особлива увага приділяється екологічній документації, аудиторам

та санкціям за порушення. Впровадження екологічних норм сприяє сталому розвитку бізнесу, підвищенню його відповідальності й конкурентоспроможності, зменшуючи негативний вплив на довкілля.

4. Сучасний стан екологічної діяльності готельно-ресторанного бізнесу в Україні демонструє позитивну динаміку розвитку сталих екологічних практик. Підприємства активно впроваджують енерго- та водозберігаючі технології, системи управління відходами, а також використовують екологічно чисті матеріали та продукти. Екологічна сертифікація, зокрема за стандартом Green Key, підвищує конкурентоспроможність і сприяє збереженню навколишнього середовища. Таким чином, екологізація галузі стає важливим стратегічним напрямком, що відповідає світовим трендам сталого розвитку.

5. Готель «Асторія» впроваджує окремі екологічні заходи, спрямовані на економію води, енергії та сортування відходів, що позитивно впливає на зниження витрат і підвищення конкурентоспроможності. Проте екологічна політика не є пріоритетом, а ініціативи здебільшого зумовлені економічною вигодою, а не системним підходом до сталого розвитку. Відсутність цілісної стратегії екологічного менеджменту і екосертифікації обмежує потенціал готелю в частині екологічної відповідальності, хоча окремі практики мають позитивний вплив і можуть стати основою для подальшого розвитку.

6. Готельно-ресторанний бізнес України стикається з численними проблемами, які гальмують його сталий розвиток: застаріла інфраструктура, низька кваліфікація кадрів, недосконале законодавство, слабка державна підтримка та нестача інвестицій. Для підвищення конкурентоспроможності необхідно впроваджувати сучасні стандарти обслуговування, модернізувати інфраструктуру, розвивати професійну підготовку персоналу і створювати сприятливі умови для інвестицій. Важливо також активніше впроваджувати екологічні та інноваційні технології для забезпечення сталого розвитку галузі.

7. Інноваційні підходи до управління екологічними аспектами в готельно-ресторанному бізнесі спрямовані на підвищення енергоефективності, зменшення споживання ресурсів і мінімізацію впливу на довкілля. Впровадження «зелених»

будівель, енергозберігаючих технологій, систем повторного використання води, сортування відходів та зменшення одноразового пластику підвищує екологічну відповідальність підприємств. Діджиталізація процесів також сприяє зниженню використання паперу і ресурсів. Такі рішення зміцнюють конкурентоспроможність і сприяють сталому розвитку галузі.

8. Впровадження екологічних стандартів Green Key та ISO 14001 є важливим кроком для сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу. Green Key орієнтується на практичні заходи з енергозбереження, водозбереження, управління відходами та екоосвіти саме у сфері гостинності. ISO 14001 забезпечує системний підхід до екологічного менеджменту з акцентом на постійне вдосконалення та відповідність екологічним нормам у будь-яких організаціях. Обидва стандарти сприяють зменшенню витрат, підвищенню репутації і конкурентоспроможності, що робить їх ефективними інструментами екологічної відповідальності в індустрії гостинності.

9. Впровадження екологічних ініціатив у готелі «Асторія» демонструє високу економічну ефективність. Початкові інвестиції у розмірі близько 50 000 грн окупаються в середньому за 1,2 року за рахунок значної економії електроенергії, води та зменшення витрат на вивезення відходів. Окрім фінансової вигоди, такі заходи підвищують репутацію готелю, залучають екоорієнтованих клієнтів і сприяють конкурентоспроможності на ринку. Екологічна відповідальність також допомагає знизити ризики юридичних санкцій та отримати доступ до «зеленого» фінансування. Отже, екологічна політика є вигідною і стратегією сталого розвитку готелю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баженова С., Пологовська Ю., Канцур І. Розвиток готельно-ресторанного бізнесу в умовах сьогодення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-22>.
2. Гошовський С.В., Рудько Г.І., Преснер Б.М. Екологічна безпека техноприродних геосистем у зв'язку з катастрофічним розвитком геологічних процесів. К. : ЗАТ "НІЧЛАВА", 2020. 624 с.
3. Гузар У., Голод А. Проблеми формування іміджу підприємств індустрії гостинності в умовах глобальної пандемії. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2021. Вип. 3(38). С. 447–455. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i38.237477>
4. Давидова О. Ю. Визначення рівня інноваційного управління розвитком підприємств готельно-ресторанного господарства: науковопрактичний підхід на основі кластеризації. Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні : зб. ст. IV Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : КНУТД, 2020. С. 90–95
5. Жегус О.В., Ілляшенко О.В. Управління лояльністю клієнтів у закладах готельно-ресторанного господарства в умовах нових викликів. *Проблеми економіки*. 2020. №3(45). с.118-125
6. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
7. Захарова, Т. В. «Вплив цифрових технологій на розвиток готельно-ресторанного бізнесу в Україні». *Published January. 26, 2025*. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14762400>
8. Капліна Т.В., Капліна А.С. Індустрія гостинності України: тенденції розвитку. Збірник наукових праць «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва». 2021. №27. С. 116-127.
9. Кіпіоро І. М., Панченко Н. В. Виробництво геродієтичних продуктів як ознака інноваційного розвитку в Україні. Формування механізмів управління

якістю та підвищення конкурентноспроможності підприємств: XIV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих вчених та студентів: тези доповідей, Дніпро, 5 квітня 2023 р. [Електронне видання]. Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля, 2023. С. 118–120. URL : <http://surl.li/zoemda> (дата звернення: 02.10.2025).

10. Кіш Г. Інноваційні технології в діяльності готельно-ресторанних підприємств. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Випуск №6(12). С. 65-77.

11. Коваленко Н. О. Напрямки післявоєнної трансформації бізнеспроцесів туристичного та готельно-ресторанного бізнесу в Україні. *Наукові перспективи*. 2024. № 2(44). С. 701-714.

12. Крикуненко І., Фещенко Р. Чемпіони гастрономічної справи. Топ-100 ресторанів України. URL: <https://life.nv.ua/ukr/food-drink/top-100-naykrashchih-restoraniv-ukrajini-vid-zhurnalu-nv-povniy-perelik-50185016.html> (дата звернення: 10.04.2025).

13. Круковська О. Оцінка якості продукції та послуг готельно-ресторанного бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-35>

14. Лютак О.М., Баула О.В., Баула В.В. Інноваційні технології в міжнародній готельній індустрії. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2023. Вип. 19. Т. 1. С. 10-18.

15. Ляшук, М., & Єрко, І. (2020). Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу рекреаційного району. *Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації*, 3(1), 109–119. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7468.3.1.2020.205574>

16. Маселков А. В., Поясник О. Ю., Іщенко Т. І. Інноваційний підхід до впровадження концепції «екологічний готель». Матеріали конференції «High Scientific Goals-2017». URL: https://tourlib.net/statti_ukr/maselkov.htm (дата звернення: 30.04.2024)

17. Машкова О. Зелені ідеї Zero Waste & Climate Friendly в HoReCa: українські бізнеси : навч. посіб. / Машкова О., Дуга В., Пасенко Н. ; ред. С.

Сидоренко. Херсон; Кропивницький : ХДАЕУ, 2023. 55 с.

18. Мельник І.М. Процеси екологізації готельних підприємств України. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. "Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення" (м. Львів, 18-19 червня 2020 р.). Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2020. 372 с. С.178-180.

19. Моргулець О.Б., Вофсі П.В. Проблеми розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні /The XXXIV International Scientific and Practical Conference «Current and youth ways of solving the problems of world science», August 28-30, 2023, Florence, Italy. P.115-118. <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/08/Current-and-youth-ways-of-solving-the-problems-of-world-science.pdf>

20. Моргулець, О., Коробкіна, М., & Вофсі, П. (2023). Інституційні чинники та їх вплив на розвиток готельно-ресторанного бізнесу України. *Економіка та суспільство*, (53). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-62>

21. Моргулець О.Б., Міхеєнко Ю.В. Розвиток екотуризму в Україні: виклики та можливості. Всеукр. науково-практичній Інтернет-конференції «Пріоритети розвитку національної економіки в умовах глобалізації», Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка, 27 березня 2024 р., м. Полтава. С.91-92. URL: https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/events/conf/2024/iii-prneug/IK_MEv_t_2024_03_27-ost.pdf

22. Моргулець О.Б., Медведь І.О. Сталий розвиток готельно-ресторанного бізнесу України через призму війни. V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку», 23 квітня 2024 року, м. Київ, КНУТД, 2024. С.118-120.

23. Моргулець, О. Б., Нищенко, О. В. (2023). Готельно-ресторанний бізнес України у довоєнний, воєнний та післявоєнний період. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*, (8), 88-96. DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-8-12>

24. Моргулець О.Б., Шевченко О.О., Агеєв Я.В. (2024). Туристичний бізнес України в умовах геополітичної нестабільності: стратегії розвитку.

Економічний простір, (189). С.349-354. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1436>

25. Нагорняк Г., Малюта Л., Мельник Л. Визначення найважливіших закономірностей стабільного розвитку підприємств готельно-ресторанного господарства. Галицький економічний вісник. 2020. № 3 (64). С. 174-184.

26. Одолько В. Теоретичні основи сервісу на підприємстві готельно-ресторанної справи. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2022. № 4(81). С. 112–122. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-4-112-122>

27. Офіційний сайт ГО «Visit Ukraine» [Електронний ресурс]. URL : <https://visitukraine.today/uk/> (дата звернення: 30.04.2025).

28. Паньків Н. Екологізація готельно-ресторанної сфери в контексті сталого розвитку туризму в Україні. Вісник Хмельницького національного університету 2023, № 2. С.146-156.

29. Плаван В.П., Моргулець О.Б., Іщенко О.В., Коляда М.К. (2022). Концепція сталого екологічного розвитку і кліматичної нейтральності та її реалізація в освітній діяльності. *Екологічні науки*. Том 6. № 45. С. 66-71. URL: <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2022/6/11.pdf>

30. Подпоріна Н. Використання інноваційних технологій у ресторанному бізнесі. Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : прогн. міжнар. наук. конф. (17–18 листоп. 2022 р.). Харків : ХДАК, 2022. С. 103–105.

31. Потьомкін Л. М., Дишкантюк О. В., Жосан В. Д. Аналіз факторів зовнішнього середовища на розвиток ресторанного господарства Одещини в аспекті гастрономічного туризму. *Economy digitalization in a pandemic conditions: processes, strategies, technologies: international scientific conference*. Latvia: “Baltija Publishing”. 2021. С. 53–57. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-028-5-12>.

32. Ресторанний бізнес в Україні працює з оборотом 65–70 % від довоєнних часів. 2022. URL: <https://mind.ua/news/20243412-restorannij-biznesv-ukrayini-pracyue-z-оборотom-6570-vid-dovoennihchasivnbu>.

33. Савицька Н.Л., Чміль Г.Л., Джгуташвілі Н.М. Клієнторієнтоване управління в готельно-ресторанному бізнесі: монографія. Харків: Видавець Іванченко І.С., 2021. 209 с.
34. Силівейстр В. ТОП-13 трендів у ресторанному бізнесі у 2024 році : веб-сайт. URL: <https://joinposter.com/ua/post/restoranni-trendy> (дата звернення: 10.04.2025).
35. Степанов І. В. Концептуальні готелі: науково-практичні основи функціонування. *Сучасні проблеми сервісу та туризму*. 2020. №2. С. 37-44
36. Стручок В. С. Техноекоекологія та цивільна безпека. Частина «Цивільна безпека». Навчальний посібник. Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2022. 150 с.
37. Сфера послуг. Туризм і рекреація : словник / Укладачі С.В. Мельниченко, І.В. Ковальчук, І.П. Кудінова, С.І. Мосіюк, О.Б. Моргулець, В.В. Самсонова, О.А. Стретович, С.Г. Качмарчик. Київ : НУБіП України, Том 1, 2025. 545 с.
38. Сфера послуг. Готельна справа : словник / Укладачі: Л.М. Гопкало, С.В. Мельниченко, О.Б. Моргулець, С.І. Мосіюк, І.П. Кудінова. Київ : НУБіП України, Том 2, 2025. 425 с.
39. Табенська О.І. Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності. *Інтелект ХХІ*. 2022. №2. С. 51-56.
40. ТОП еко-ініціатив, які українські готелі можуть використовувати вже сьогодні. URL: <https://rubryka.com/article/eco-hotels> / (дата звернення: 21.09.2023).
41. Цвілий С. М., Кукліна Т. С., Зайцева В. М. Маркетинг в готельно-ресторанному господарстві : навч. посіб. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. 260 с.
42. Черкес Р., Косар Н., Бей Х. Дослідження ринку послуг швидкого громадського харчування України. *Економіка та суспільство*. 2024. №60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-47>
43. Acampora A., Preziosi M., Lucchetti M. C., Merli R. The Role of Hotel Environmental Communication and Guests' Environmental Concern in Determining Guests' Behavioral Intentions / Acampora A., Preziosi M., Lucchetti M. C., Merli R.

Sustainability. 2022. Vol. 14. P. 11638. URL: <https://doi.org/10.3390/su141811638>

44. Aman Kassim M. Environmental Sustainability Practices in Hotels: From Attitudes to Implementation Case of Resort Hotels in Bishoftu, Ethiopia / Aman Kassim M. IntechOpen. URL: <https://www.intechopen.com/online-first/85756>

45. Brin P., Nehme M. Sustainable Development in Emerging Economy: using the analytical hierarchy process for Corporate Social Responsibility decision making. *Journal of Information Technology Management*. 2021. №13 (Special Issue: Role of ICT in Advancing Business and Management). P. 159-174.

46. Kharkhalis T., Bohatyryova G., Morhulets O., Tebenko V. Evaluating The Impact of Innovative Technologies on The Management of Tour Services. *African Journal of Applied Research*. 2025. Vol. 11. №1. P. 134-145. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/42224/1/1.pdf>

47. Mohd Sadiqa. Eco-friendly hotel stay and environmental attitude: A value-attitude-behaviour perspective / Mohd Sadiq a, Mohd Adil b, Justin Paul. *International Journal of Hospitality Management*. 2022. Vol. 100. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0278431921002371>

48. Morhulets O., Hryhorchuk D., Nyshenko O. Hotel business in the context of global trends. *Economics and Business Management*. Vol. 15. №3. 2024. C. 72-86. DOI: <https://doi.org/10.31548/economics/3.2024.72>

49. Tkach O., Saienko G., Vader T., & others. Responsible management in administrative management: Innovative approaches and forecasts. *Amazonia Investiga*. 2024. Vol. 13. №83. P. 126-141. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.83.11.10>

50. Unlocking sustainability in the hospitality industry. *Green Key*. URL: <https://www.greenkey.global/> (дата звернення: 19.04.2025)